

سور

اوچنچی ییل

20

عدد ۲۰ * سنه ۱۹۱۰

محرّری: رضا الدین به فخر الدین
ناشر لری: محمد ساکر و محمد زاکر امینفلر

مندرجه سی :

پورتکیز (پرتوغالیه)
مملکتی .

پورتکیزده جمهوریت اعلان
قیلنو مناسبتیله .

توحید و علم .

امام و مدرس سرورالدین .

قورغان و اوبالر

حبیب النجار الاوناکی .

نوطه دفترمدن .

استانبولده تمار شاکردلری .

موزه خانه عسکریه، مختارپاشا
نطقی .

عثمان زاده محمود صطافی .

اخلاق و آداب . المغربی .

آثار قدیمه . (نوفرات نریه

سندھ اولان قیرتاشلری) .

قورقنچلی حال .

رازی ریفق .

دنیا کتابندن .

ن . دو ماوی .

روسیده مسلمان مسئله

سی X . غ . آلبسف نڭ

«روسقا یا میصل» ژورنالنده

غی مقاله سندن عینا ترجمه .

ف . ک .

تورکیچه مو، توگلمو؟

(«ایدل» غزتمسندن)

تربیه و تعلیم .

اشعار . «قزق نرنی»

مجید واقف، استرخان .

مراسله و مخابره .

طرویسکی، پیشیک،

مالژدن .

اسلام و مسلمانلرغه عائد

قسقه خبرلر . حجاز تیمر

یولی، منع مسکرات و غیریلر .

«تل یاریشی» مقاله لری

حقنده .

معلم حسن علی .

مسامره .

ر . ف .

ف . ف .

كونلرنىڭ بىر نەدە صايىقان، قوشلرنى ضيافت كە
 اونداب: «علما مجلسىنە تشرىف قىلوڭزنى اوتنەم»
 دىە يازو تاراتىردى. خط تاراتوب يورۇچى كوكى
 اوزىنىڭ يازو تانومادىغى ھەمدە آڭغىرالى سىبىندىن
 خطنىڭ بىر سىنى تولىكى گە تابىردى. تولىكى ھەر نە
 قدر اوقۇرغە يازارغە بىياسەدە خطنە اسملر يازلامادىغى
 سىبىندىن خطنىڭ اوزىنە ايدىكىندە شىبەسى يوق ايدى.
 كوكى گە قاراب: «آفرىن! علما مجلسىنى كورر گە
 آرزوم پك كامل، ساعتندە باررم» دىە جواب
 وىردى. كوكى قايتوب خطنى تابىشردىغى ھەمدە
 تولىكىنىڭ آفرىن اوقۇدىغىنى و كىلورگە وعدە قىلدىغىنى
 سويلادىكىندە صايىقان اوزىنىڭ قورقوندىن بوگولوب،
 آز قالدى ھوشى كىنمادى. فارغالىر، چوكالرنى جىوب
 صايىقان بو حقدە مشورت مجلسى ياصادى. آرالرنىڭ
 اولان قوزغون: «قورماڭز! خىلنى تابدم!» دىە
 مجلسىدىن چىقوب كىندى دە طوب طوغرى تولىكى گە
 باروب: «افندم حضرتلرى! صايىقان ضىياقتنە
 واررغە وعدە قىلوڭزدىن مەنون اولدىق، بو التفاتىڭىز
 جەلمەزنى دە شادلاندىردى، ضىياقت دوشنبە كون اويلا.
 دن صوڭ ساعت دە اولاقچىدر، فقط سىز بورزايلر
 ايلەمى كوچوكلر ايلەمى اوطوررسىز؟ اوشبونى بىلشور
 ايچون صايىقان بىنى بىلشورگە بىباردى». بونى
 ايشتىدىكىندە تولىكى: «أهه! دوستم صايىقان غە
 سلام سويلا! بىن ضىياقت كە بارا آلدىم، چونكە دوشنبە
 كون روزە اولمىق عادىتىدر، بىنى مەنور كورسون!
 علما مجلسىدىن مەروم قالمىق زور موفىقتىسىزلىكىدر،
 شويلا ايسەدە عادىتى بو كون گنە بوزارغە يارامى!»
 دىدى. قوزغون قايتوب اوشبو خىرنى يىشىدىكى
 وقت قوشلر خصوصاً صايىقانندە اولان شادلىق دىباغە
 صغماز درجەلرگە يىندى.

«جاللى» استانسەسەندىن، «امام غزالى رسالە
 سەندە زور ياڭلىشلر وار» دىە خط بازغۇچى امام
 مدرسى كە: مذكور ياڭلىشلرنى كوستروب اداره گە
 يازوڭز رجا قىلنەدر.

○ ميان عبدالاول افندى گە: شىخ سەدى قەسى
 تابىشردى، مکتوبىڭىزنى دە آلدق.

○ ف. افندى اھمدوف گە: بىباررسىز.

○ ع. د. افندى گە: «بالغوزلقە» اسملى مەقالە
 ڭز «ادىيات» كىشەسى آستىدە باصلنور.

○ م. ن. افندى گە: مکتوبىڭىز تابىشردى.

○ كاغدىڭ ايكى طرفىنەدە يازلامىش مکتوبلرنى
 كىسوب حرف جىبار ايچون تورلى آدملىرگە تاراتوب
 وىبررگە مەكن اولمادىغىندىن ھەمدە بىر طرفىدىن حرف
 جىبولدىغى وقتدە ايكىنچى طرفى كوب وقت قارالوب
 بوزولوب بىدىكى سىبىلى تانى آلماقلىرىدىن باصلمى
 قالورغە مجبوريت اولەدر. «شورا» غە مەقالە يازوچىلر
 اوشبونى خاطرلرنەدە طوتسەلر ايدى.

***

سىبىنىە مدرسە سەندە اوقومىش اسدالله ثابتوف
 اسملى شاگردكە اوزىنىڭ ياڭلىلرى طرفىدىن آيتولنە.
 چك كر كلى سوز بار. شونى ايشتور ايچون تىزلىكە
 «وقت» اداره سىنە كىلوب كورلوى مطلوبدر.

تصحیح

اوشبو عددىڭ ۶۳۲ نچى بىتندە ۲ نچى باغانا ۲ نچى
 سطرده اولان «ايچونى» سوزىنى «ايچون» دىە و ۶۳۳ نچى
 بىتدە ۱ نچى باغانادە ۳۰ نچى سطرده «قرغىز و قازقلردن»
 جىلاسىنى «قرغىزلر، قازقلرغە» دىە، ۶۴۰ نچى بىتدە ايكىنچى
 باغانا. عربى شەردە اولان «وذما» سوزىنى «ذمىھا» دىە
 اوقۇرغە تىوشلى.

۱۵ اۆكتابر ۱۹۱۰ سنه

شوال ۲۴ سنه ۱۳۲۸

شورا دىر والوغ خادىملىرى

ايسكى مسلمانلار ايسه غايت اشكلى، فداكار، علم ومدىت مەبلرى اولدقلرندىن اسپانيا ايله برابىر پورتىگىزنى هم تەبىر ايتدىلار، زراعت اشلىرىنه اهمىت وىردىكلرى كىنى نچارتنى ده غايت ترقى قىلدردىلار. اھالى فوق العاده بايودى. «اشبونە» (لېسابون) دىيادە برنچى مرتبەدە دىيوراك تجارت مركزى اولدى. «اشبونە» (لېسابون) دە بىشمش اسلام علماسىنىڭ حسابى يوقىر. بو شهر، اموبلار عصرندە جامىلار، بىوك مدرسەلەر، الوغ عالەملەر و مصنفلار ايله طولوغ اولنور ايدى. يڭى دنيا كىشى ايتەك قىدى ايله كويمەلر حاضرلار، اوچسىز و قىرىسىز دىبە اعتقاد ايدىلەش محيط دڭزى اىچىنە كىروب كىمەش و «المغورىن» دىبە شهرت بولمىش ياش مسلمانلار اوشبوشهر آدمارندىن ايدى. بونلارنىڭ اورنلرى حتى بو كوندە «المغورىن» دىبە معروف ايدىكى روايت قىلنور.

باشقى قوملارنىڭ انقراضلرىنە اون نورلى يوز نورلى سببلار اولدىقى حالەك مسلمانلارنىڭ انقراضلرىنە بوكون گە قدر يالڭىز برگنە سبب اولاكلمش، بو دە ايسه اوز آرالرىنە اتقاسىزلىقلرىدەر. پورتىگىزدە اولان اسلام دولتى تمام قوت و شوكت حاصل ايدوب مدىتەنىڭ كالى درجەسىنە ايرىشدىكەن صوڭ اوز

پورتىگىز (پرتوگالىيە) مەلىكتى.

اوشبو كونلردە جەهورىت اعلان ايدىلدىكى مناسبت ايله پورتىگىز حكومتى حقندە بر قدر سوز سويلەك مناسبت كورلدى.

آروپا خرىطەسىنىڭ غرب طرفندە اوزونچە شكىلدە كچوك بر مەلىكت كورلور. بو مەلىكتنىڭ جنوب هم غرب طرفندە محيط دڭزى اولوب شرق و شمال طرفلرىندە اسپانيا دولتى اولنور. اوشبو كچوك مەلىكت «پورتىگىز» (پرتوگالىيە) اسمندە در.

بو كوندە «پورتىگىز» مەلىكتىنىڭ زورلىقى تقرىبا توقسان بىڭ مربع چاقروم اولوب بتون اھالىسى ۵ مىليوندىن آرتقىر. رسى دىن خرىستىانلىقنىڭ كاتولىك مذهبى اولوب مەلىكتنىڭ پايتختى «لېسابون» (اشبونە) شھرىدەر. اوشبو دولتنىڭ آفرىقا، آسيا، محيط دڭزى لرى آطەلرندە تخمىنا ۲ مىليون چاقروم مربع ىرى و ۷ مىليوندىن زىادە اھالىسى واردەر.

پورتىگىز مەلىكتى، برنچى قرن ھجرىك (مىلادى ايله ۸ نچى قىزىدە) اسپانيا مەلىكتى ايله برلىكدە مسلمانلار طرفندىن ضبط ايدىلدى و عربستان مەلىكتىدىن پك كوب عرب خلقى كوچوب بىرلىشدىكلرىندىن مەلىكت بتون بتونە عربستان اسمىنە لائق اولدى.

اسملى پادشاهلرى وفاتىدىن سوڭ بونڭ اوغلى قارلس (قارل) ۲۶ نچى ياشىدا اولدىغى حالدا ۱۸۸۹ نچى يىل ۱۹ نچى اوكتابردا آتاسى يرينه پورتىكىز تىختىن چىقوب پادشاه اولمشىدى .

قارل ، كوچلى و غايىت بهادر بىر پادشاه اولوب عالم و علم اهلينى سومىدى ، موسيقى و رسم توشمىك كىسى هنرلاردا متخصصلاندىن ايدى . يىدى تورلى لسان ايله سويلرگه بيلوب تاليف ايله شىغللنور ، شىكسپىر روايتلارنى پورتىكىز لسانىدا ترجمه قىلوب نىشر ايدى . خاتونى اڭ گوزل خاتونلاردىن اولوب فقرا بالالارى ايچون پىك كوب تر بيه خانىلار ، خىستى خانىلار آچىرىغى سىبب اولمش و بو يولدا كىدى بايلغىدىن كوب مصرفلار طوتىشىدى . بونلار ايله گىنه قىناغىلماي حتى خىستى خانىلاردا هر وقت مەرضە (سىسترا مىلوسىردىيە) لك وظيفەسىنى اجرا قىلوب يورر اولمشىدى .

قارل ايله وليعهدى اولان لويىس ، ۱۹۰۸ نچى يىل ۱۹ نچى يانواردا پايتخت اولان (لىسابون) شىهر يىڭ اورامىدا كىچ ايله ساعت ۶ لردە نامعلوم آدم لار طرفىدىن قىتل اولدىلار . ايكنچى اوغلى مانوئىل هم چىراغلاندى . يانلاردا بىرلىكدا اولدىغى حالدا قارل نىڭ خاتونى سلامت قالدى . بوندىن سوڭ پورتىكىز تىختىن كچوك اوغلى مانوئىل چىقوب حكومت سوررگە باشلامىش ايدى ، فقط بختيار صورتىدا حكومت قىلور غە موفىق اولمادى . چونكى تىختىن كچىقوبىغىدىن ۳۲ آي سوڭىدا مەلىكىنىڭ جەھورىيەت اعلان ايدىلىكى سىببىدىن تىختىن تاشلاب پورتىكىزدىن چىت كە قاچارغە مەجبور اولدى .

پورتىكىز مەلىكىنىڭ دۆارەن هم روحانىلار ، لىبىراللار ، جەھورىيەتچىلەر اسمىدا اوچ سىياسى فرقه اولوب عوام خلقى بىر نچى فرقهگە ايارمىشلىرى ايدى . پروگراملارنى بىر بىرىنى يىراق اولدىغىدىن اوشىبو فرقلار بىر بىرى ايله دوست طورمادىلار . بونىڭ سىببىدىن مەلىكىت ادا . رەسنىدا انتظام اولمادى وطوغرى بىر سىياسەت تەقىب ايدىلمادى .

آرالاردا ظاهىر اولان جزئى اختلافلارنى ، وقتىدا سوندىرمامىشلار بىلكە ھىمىشە تر بيه لەب و سىمىر توب بلاغىت كە ايرىشدىر مىشلاردا . اوشىبو سىببىدىن كوچلى بىر حكومت يىرىدا ضعيف و كوچسىز اولان بىر قاچى حكومت تشكىل ايدىلنوب ، بونلار بىر بىرى ايله مەھار بيه ايتىمىشلار و بىر بىرىنىڭ ضررىدا دشمنلار ايله ھەمدا ، مەھارلار باصامىشلاردا . بو كىسى اشلارنىڭ نىتىجىلارنى نەلردىن ھىمىر ت اولەچىغى مەلومدىر ، كوب سويلرگە حاجت يوق . بونلار نىڭ بو حاللاردىن تون طرفلاردا تورمىدا اولان كچوك بىر خرىستىيان طائىفەسىنىڭ كوڭل لرى اوسوب دىناغە فالقوب چىقىدىلار ، بىرى ايله ائفاق توزوب ايكنچىسىنى ضبط ايدىرگە كرىشىدىلار ، نىھايىت بىرى سوڭىدا ايكنچىسىنى اولەرق بتون پورتىكىز دولتىنى اوز قوللاردا آلدىلار ، مستقىل بىر حكومت توزوب عرب حكومتلارنىڭ يىرلاردا اوطوردىلار . روحانىلار ، مىسلمانلارنى دىنلاردا دوندىرگە كرىشىدىلار ، وعظەم نىصىحتلارنىڭ ئەرەسى اولمادىغى كوردىكلاردا جىر و ظلم يوللارنى طوتدىلار . كىمىنى اوت غە صالدىلار ، كىمىنى آصوب كىمىنى كىمىدىلار . عذاب اسمى دىناغە نە قدر نرسە وار ايسە هر بىرى يورتولدى . نىھايىت روحانىلار مەقسەلاردا ايرىشدىلار . ۱۵۲۶ سەنەلاردا پورتىكىزدا خرىستىيانلىق قبول ايتىمامىش بىر عرب كورماز ايدى . خرىستىيان دىنىنى قبول ايتىمامىش عربلار اوشىبو مەلىكىدىن ھىجرت ايدوب و كوبسى دا يولدا تىق اولوب بتمىشلاردا .

بو كورنگى پورتىكىز مەلىكىنىڭ اولان خلقلار ، خالص عرب قومىدىن دىڭل ايسەلاردا عرب ايلە قاتنىشىش بىر قومنىڭ بالالارىدا . اوشىبو سىببىدىن قىيات جەھتتىن باشقا قوملاردا زىيادە عرب قومىدا اوشىلار لار ، عربلار كىسى قزو مەلىكىلاردا مەھىشەت ايدىرگە چىدارلار . عربلاردا مىراث قالمىش بىر چوق گوزل ھادىتلارنى حتى اوشىبو كورنگە قدر صافلامىشلىرىدا . پورتىكىزدا ۱۶۴۰ تارىخىدا حكومت سوررگە باشلامىش براگانسا (براگانزا) سلالەسى اوشىبو كورنگە نەزگە قدر دوام ايدوب كەلمىش ، لويىس (لويىز)

برنجی فرقه اولان اوکتر عسکرنگ بر قسمینی اوز طرفلرینه میل ایندروپ ملت مجلسنی تاراندر۔ دیلر و «فرانق» اسمنده اوز آدملرنی مملکت که دیکتاتور ایدوب اعلان قیلدیلر۔ بونگله برابر ایکنچی و اوچونچی فرقهلرنی ده طغزلده طوتدیلر۔ بونلر نفوذینه تابع اولدیغندن آچو ایدلوب باشقه فرقهلر طرفندن قرال قارل اولدرلدی، دیکتاتور ایسه مملکتدن چیقوب قاچدی۔ اوکتر (دؤارن و روحانیلر) اش باشندن چیقارلدیلر۔

صوگ و قتلرده قرال مانوئیل اوکترغه تایانمده فائده اولمیه چغنی آکلاب، اش باشینه لیبراللرنی چاقروب انگلتره هم گیرمانیه پادشاهلرینگ بیکاشلرینه کوره روحانیلر، دؤارنلر (اوکتر) غه قارشو حرکت ایدرگه باشلادی۔ بوکا ایسه اوکتر (برنجی فرقه) رضا اولمادیلر و مملکت اداره سینی جبری صورتده اوزلرینه آلوب مملکت که دیکتاتور قویوق فکرینه کردیلر و بونگ ایچون پلانلر حاضرلرگه باشلادیلر۔

جمهوریتچیلر ایسه بر اوکتر و ایکنچی مرتبهده لیبراللر، حکومت باشینه کلمکلرینه رضا اولمادفلرندن جمهوریت پلانلری حاضرلمکده ایدیلر۔ آخرنده اشچیلر ایله بر قدر عسکر هم فلوتنی اوز نفوذلرینه آلورغه موفق اولدیلر و بونگ سببندن مقصودلرینهده یتدیلر۔

جمهوریت، اوشبو ییل ۲۲ نچی سنتابرده اعلان ایدلدی۔ سرای خلقی و مینیسترلر قاچدیلر، خیلی قان توگلدیکندن صوگ هر یرده جمهوریت فلافلری کوتارلدی، موفت اولهرق جمهوریت رئیس نی تعیین قیلندی۔ قرال ایله عائلهسی قاچوب چیقدیبار و بر صوغش کویمهسی ایله انگلترهگه کتدیلر۔ جمهوریت طرفندن اعلان ایدلمش پلان بونندن

عبارتندر: همه صنف خلق ایچون مکتبلر آچلور۔ مکتبلر، دنیا و معیشت که موافق صورتده تأسیس قیلنور۔ مستملکات گه الوغ امتیازلر ویرلور۔ فوق العاده اولان حکملر بتلور۔ حکم مجلسلری آشکار اولور۔ مناسترلر بابلوب جزویتلر سورلور، روحانیلر قوللرنده اولان مکتبلر یابلور۔ حکومت ایله دین، بر بربندن آیرلوب مطبوعات ایچون حریت ویرلور۔

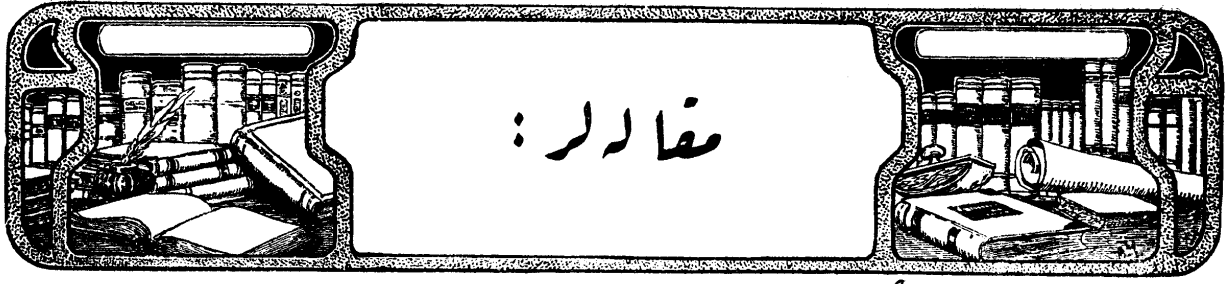
* * *

جمهوریت، سیاسی محبوسلرنی آزاد قیلدی، دؤارن و مأمورلرده اولان چین (درجه) لرنی بتردی۔ مطبوعات سببندن عیبلانمشلرنی عفو قیلدی۔ آند ایتمکنی بتروب آنک اورنینه «وعده» آلمقنی غنه لازم ایتدی۔ قرال غه مخصوص سرایلر و ملکلرنی مناستر و آنلرنک ملکلرینی حکومت مالی اعلان قیلدی۔ جزویت جمعیتلرینی یابدردی۔ جمعیت خیریهلرنی دین اهللرینگ قوللرندن آلوب باشقه لرغه تابشردی۔ حکومت ایله دین آراسنده مناسبت یوق ایدیکنی رسمی صورتده اعلان ایدوب دینی بایراملر رسمیلکدن چیقارلدیلر۔ کاتولیکلر فاشنده حضرت عیسانک نائبی اعتبار ایدلمش پاپا هم ده آنک محکمهسی اولان ژانیقان ایله علاقه سینی کیسوب پاپا حضورنده اولان ایلچیسینی قابتاردی۔ شورای دولت اسمنده اولان محکمهلرنی بتردی۔

مسلمانلر، کرک دین جهتندن و کرک سیاست جهتندن حزبلرگه آیرلورلر اولسهلر ضعیفلنورلر، کوب وقتده تمام منقرض اولورلر۔ اما بوکا خلاف اولهرق خرسیتیانلر، مختلف پروغراملی حزبلرگه آیرلوق سببندن بالعکس کوچ وشهرت کسب قیلور لر، بونده نه حکمت واردر؟

پورتکیزده اولان یگی حکومت (جمهوریت) نی باشقه حکومتلر اعترافی ایدرگه باشلامشلردر۔

توحيد و علم

۱۴

انسانیت عالمزده تفرق و اختلاف .

بتون نوع انسان ذات و ماهیت جهندن برشی اولمش ایسه ده آکا عارض اولان بعض احوال سببندن آنک افراد واصنافی آراسنده ایسکیدن پیرو تورلی ماده لر خصوصنده افتراقات و اختلافات دوام ایدوب کلمکده در . حالبوکه بویله اختلاف و افتراقلر سببندن بتون انسان عالی بر غوغا ایچنده یاشاب، هرچ و مرج هم ده درلو درلو امراض اجتماعیه لره دوچار اولمشدر .

بو اختلافاتنک سببلی کوب اولور ایسه ده باشلوچه لرینی اوشبو اوچ نوع گه آیرمق ممکندر : برنچی سبب جنسیت و قومیتدر . انسانلر، ایگ ایسکی زمانلردن پیرو عائله لر تشکیل ایدوب صوگره قبیله قبیله، جنس و جنس بولنوب یاشاب کلورلر و هر فایولری برر درلو قیافت و طبیعتده اولنوب، هر فایولرینک دخی برر درلو عادت و عرفلری و هر فایولرینک ایت وفان جهتلرندن اوزلرینک آراسنده ارتباط و مناسبتلری اولنور . شونک ایچون هر بر قوم دیگر قوملر ایبه غوغا و منازعه قیلشهقلری طبیعی و عبومی بر عادت بولوب قالمشدر . جنس و عصبیتلری غالب اولان قوملر، باشقهلری اوزرینه هجوم ایدوب قوت و قهرمانقلری ایله دیگرلره غالب بولو سببندن حتی آرالرنده قانلر دوکلمش و کوب قوملر هلاک، محو و منقرض بواشلر . بویله اختلاف شیمدیگی زمانلرده هم باقیدر و انسانلر بر قانون عمومی نک محاکمه سینه تابع اولمقدن محروم اردر .

ایکنچی سبب : فساد فطرتدر ، حق تعالی

حضرتی هر بر مخلوقنی وشول جمله دن انسانلرنی ده اول حالده بر فطرت صافیه ایله خلق قیلمشدر . اگرده نوع انسان اوزبندک فطرت ذاتیه سنی کامل محافظه قیلمش اولسه، بتون افراد، بر انسان حکمنده اولور و بتون افراد بر طوغمه قرنداش حکمنده مصلحت اوزرنده عمر سوررلر ایدی . فقط اکثر انسانلر فطرت سلیمه لرینی تلف ایتدیلرده انسانیتلرندن چیقوب فطرت سلیمه ایسی اولان حقیقی انسانلق صفتندن آیرلدیلر ، شونک ایچون آرالرنده بغض و عدواتلر بونک نتیجه سی اوله رق افتراقات ظهور ایتمشدر . فطرت مستقیمه اربابی اولانلر، انسانلرنی انسانیت یولینه دعوت و سعادت اوزرینه سوق قیلدقلری حالده فطرت فاسده اربابی اولانلر آنلرنی شیطانیت، بهیمیت، سباعیت، جن و پریلر یوللرینه دعوت قیلورلر .

فطرت مستقیمه اربابی اولان انسانلر ایچندن انبیا و صلحا حکما ظهور ایدوب هر بری آدم بالالرینی هدایت طریقلرینه دعوت ایدرلر، فضائل انسانیه و علوم فطریه ساچوب انسانلرنی تکمیل یولنده خدمت قیلورلر . فطرت فاسده اربابندن شیطانلر سباعلر و مجرملر ظهور ایدوب انسانلرنی کندی یوللرینه دعوت ایدرلر . ظالملر و فرعونلر، هامانلر و جابرلر، نمرود و جابره لر، فاسقلر و منا- فقلر، کاهنلر نوع بشرنک بتون عمری بوینچه توارث ایله تسلسل و تعهم اولنوب کلمکده در . بو ایکی درلو انسان ذریتلری هر ایکیسی ده انسان سلاله سندن اولور ایسه ده آنلرنک ایکی آراسنده الوغ اختلاف و افتراق واردر . بو ایکی فرقه انسانلرنک

سببندن منقرض اولدی. تورات، زبور، انجیل شریفلرنڭ علماری اوشنداق شریعت موسویه ضیاع غه اوچرادى. بعینه اوشبو افتراق بلاسى سببندن ایسكى ملتلرنڭ اکثرلى اصل دینلرینی ضائع ایتدیلر.

ایکنچی: علم حکمت بابنده اولان استعدادلر نڭ اختلافلریدر. انسانلر درلوچه اولان استعدادلری سببندن طریقت انبیا و آنلرنڭ علملرنده اختلاف ایتدیکلری کبی علوم نظریه و حکمییه ده شویله اختلاف قیلشدیلر. بناء علیه آنلرنڭ طریقت دینیهلری، مسلك و مذهبله آیرلدیغی کبی مسالك فلسفیهلریده درلو درلو اولوب کلمکدهدر. حکمانڭ هر قایولری دکندی استعداد و قابیلرینڭ اقتضاسیل حقایق موجوداتی شرح قیلمشلر و بونڭ سببندن مسالك حکمییه ده اختلافات میدانله کلمشدر. ایسكى یونانلردن باشلانوب حکما، اشراقیون، مشائیون، مادبون و فلانلر کبی فرقهله متفرق اولمشلردر. شیبیدیگی اوروپا فلاسفهسى هم مسلك اعتبارنچه نفرق ایتد- یکلری معلومدر.

خلاصه: انسانیت یوفاریده مذکور اولان افتراقنڭ سببلری ایله پاره پاره اولندی. بونڭ ایله نوع انسان، بیگلر ایله سنهلردن بیرو مرض غه دوچار اولوب کلمکدهدر.

۱۵

اسلامیت و افتراق.

دین اسلام هر درلو خرافات و هر درلو تعریفات و فلانلرنی طرد قیلدیغی کبی انسانیت عالمنده ظهور ایدن هر درلو اسباب اختلاف و افتراقلرنی ده تمام ویران قیلمشدر. انسانلرنڭ حیات اجتماعیلرینی ده وجود قیلوب بر رشتئ اتفاق و اتحاد ایله مربوط قیلمشدر. بنی آدم آراسنده بیگلر ایله سنهلردن بیرو توارث و تراکم ایدوب کلن کرک جنسیت و کرک فساد فطرت و کرک اختلاف آراء و استعداد سببندن اولان اختلاف و افتراقلرنی ناشلاب خالص

آراسنده نهایتسز فانلر دوکلمش و حیات اجتماعیله موت و هلاکت کلمشدر. ایشته حسابسز ملتلر بونڭ سببندن محو بولندیلر. قرآن کریمنڭ: «خلق خلقه ثم هدی» (*) آیت کریمهسى فطرت مستقیمه اصحابی اولان انسان کامللر حقنده بواوب «صم بکم عی فهم لا یرجعون» آیت کریمه لری فطرت فاسده اربابی اولان انسانلر حقنده بولسه کرکدر. «وامتازوا الیوم ایها المجرمون» آیت کریمه سندن مراد دخی شونلر بولسه کرکدر. چونکه آنلرنڭ بعضیلری هیچده اصلاحنی قابل اولمادیغندن مچر- ملردن اولورلر.

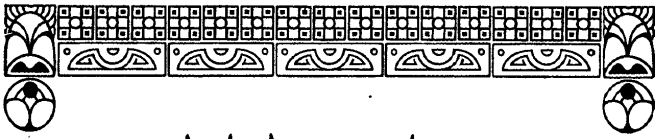
اوچنچی سبب: اختلاف استعداد. نوع انسان ذاتا بر مخلوق اومش ایسه ده آنڭ دخی افرادینڭ استعداد و قابیللری مختلف اولمشدر. بعضیلرینڭ ملکات عقلیه و روحانیهلری بیک تیز منبسط اولوب بعضیلرینڭ فهملری ذهنلری مستور اولمدهدر. بعضیلری اصلاح و اکمال اولمهقنى بیک تیز قابل اولوب و بعضیلریده هیچ بر جهندن اصلاح قیلمازلر. بهییت، سباعیت، شیطانیت جهتلری تمام غالب بولوب فطرتاری ده بتولای، سونمش اولور. «لهم قلوب لا یعقون بها واهم آذان لا یسمعون بها...» آیت کریمه لری ایله بونلره اشارت اولنور. انسانلرنڭ علم بابنده اولان استعدادلرینڭ اختلافی دخی ایکی درلودر. بری: وراثته اولور. یعنی انبیالردن میراث اولوب فالهش علوم فطریه حقنه استعدادلرنڭ اختلافیدر. هر بر نبینڭ کندینه وارث (حواریون) ی و حمله دینلری اولوب آنلرنیبلرینڭ کتابلرینی و شریعتلرینی درلوچه آکلاب درلودراو و جهلر ایله تاویللرده بولندیلر. هر قایولری استعدادلرینه کوره بر درلو آکلاب بونڭ سببندنه دخی درلو مسلک و مذهبله آیرلدیلر. بناء علیه هر پیغمبرنڭ امتلری اختلاف استعداد سببندن کوب فرقهله تحزب و تفرق قیلندیلر.

بنی اسرائیل ملتی ایشته اوشبو نفرق بلاسى

(*) بو عبارت اوزرنده آیت تابلمادی. «شورا».

چونكه قرآن كريم نوع انساننڭ بتون اعمال و اطوار ينڭ نىسخەسى اولدىغى كىبى علوم و افكارنڭ دە عادل ميزانيدىر. بونى «فاصحتىم بنعمته اخوانا . . . .» آيت كرىمەسىلە تائيد و تاكيد ايتەشدر. ضائع اولنەش اولان انسانيتار ينى قرآن سايبەسندە ياكېدن احياً قىلا بيلورلار. صوكرە بو نعمت و بلكە دە اصل انسانيت جەتندىن اولان اخوت و قرنداشلىكلار يندە قايتا بيلورلار. امام و مەرس سرورالدين.

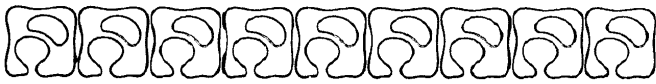
« قورغان » و « اوبا » لر .

« اوبا » تارىخى بيان ايدىلىكى اورندە (شورى عدد ۱۷) : « اوبا ولايتندە بوغرلردن صوڭ نوغايلىر اولوب ، روسلر قزاننى آلدقلىرىدىن صوڭ ، نوغايلىر - ايمدى بو يرلرگە روسلر كلور - ديه قفقاز طرفلار يندە كوچوب كىتىلار » ديه يازامشدر . بىزار باشقرد بابايلارنڭ مەتەرلردىن : « ايلك زماندە بو يرلردە نوغايلىر بولغانلار ، روسلارنڭ كامكلردىن قورقوب بوندىن كوچوب كىتكانلار » ديه كوب مرتبە لر ايشتمەش ايدىك . بو خبەر باشقردلر آراسىندە روايت لسانىيە طرىقى ايله قارتلردىن ياشلىرگە كور چرلمكەدر . لىكن نارىغلىردە كورلاما دىكىدىن بو خبەر لرگە اھمىت و بىرماز ايدىك . شەدى « شورى » نڭ شويىلە بىر خبەرنى تارىغلىردىن تىرجمە ايتدىكىدىن : « بابايلردىن ايشىلمەش خبەرلر بىتونلاي اصلسىز اولماز » ديه بىر تورلى امنىت حاصل ايتدى .

مذكور مقاله دە ، آثار قدىمەدن اولان قورغانلر حقتە دە بىر باھىث ايدىلنوب ، قورغانلرنى الوغ كىمەسەلرنڭ قىلرلى ، ديهدر . بو سوز ، البتە درست اولور . چونكه قورغانلر ھرقايسى دىيورلك ايسكى قىلرلر يانلردە و ياكە شونلرغە ياقىن يرلردە اولادر . بىزم اوز اطرافىزدە دە قورغانلر وار . اوزمىز نڭ باصو-مىز نڭ اورتا بىر يىرندە دە بىر قورغان وار . خلقلر بو-

انسانىتى اخذ قىلەشدر . شول جەتندىن اسلام ايله انسانىت بىر بىرىنە تمام مطابق اولورلار . « سز بىندە لىرم بار چە كزىدە جىل الله اولان كىتاب اللهغە اعتصام قىلوگىز » معناسىندە اولان « و اعتصموا بىجىل الله جەمىعا » آيت كرىمەسى ، درلو جنس و درلو عنصرلردىن عبارت اولان بتون دنيا يوزندە مېليونلار ايله ، اهل ايمان اوزرىنە خطاب ايدىلەشدر . آنلر كرك نە كىبى جنس و عنصرلردىن اولسەلردە اولسونلر بو خصوصىتلر ينى بىراقوب فقط قوانىن قرآنىگە يابشەق حكمت قرآنىگە ايله گنە تادب و تىربىيە ايدىلەك حقتە بيلور . لىشلردىر . اسلام نظرندە جنسىت و قومىت ، عنصرىت و فلانلر كىبى نىسبتلرگە اعتبار اولما دىغىدىن جەملە اهل قرآن ، ھىچدە آيرلما يوب جەملەلرى بىر وجود و بىر دل و بىر تىربىيە آلورغە ، بىر امت و بىر مىلت اولورغە تىوشلىدىر . دنيا دە اولان اهل ايمان ، بو طرىقى ايله تىربىيەلنور بولسەلر جەملەسى حقىقت اسلامىت ايله تىربىيە قىلنەش بولورلردە حقىقت انسانىت گە ايرى-بىشورلار ، چونكه انسانىت ايله اسلامىتنڭ معنالىرى بىر . حضرت قرآن « ولا تفرقوا » ديه آيراشىقدىن نەبى قىلادر . بو نەبى ايسە اهل ايمان نڭ ھىر درلو اختلاف و افتراقلر ينى شامل اولوب كرك جنسىت و عصىت كرك فساد فطرت و كرك استعداد سببلردىن اولسون جەل درلو افتراقلردىن نەبى قىلەشدر . اهل قرآن ، كرك قاىو جنسدىن اولسە دە اولسون آنا بابالارلردىن فالان عادتار ينى و توارث طرىقى ايله جارى اولان باوز رسەلر ينى و خرافاتار ينى تاشلاسونلردە قرآن ايله تىربىيە قىلنسونلر . قومىت و جنسىت جەتندىن نشىت ايدىن قرنداشلىك گە كورە قرآنغە اعتصام قىلمق و آنڭ ايله تىربىيە قىلنمقدىن نشىت ايدىن قرنداشلىكنى رعابىت قىلسونلار . درلو استعدادلردىن و فساد فطرتدىن نشىت ايدىن ھىر درلو اعمال فاسدە و احوال قىبجە و فلانلرنى تاشلاسونلردە قرآن كريم ايله تىربىيە لنوب فطرت سقىمەدن دولانسونلر . درلو استعداد و قابىلىتلردىن ناشى اولان علملرنى و مەنھىلرنى حضرت قرآنغە ماقابلە قىلسونلردە حقىقىلر ينى اخذ ايتسونلر .

«شورا» - «اوپا» سوزى هم «اوپا» دن محرف ايدىكى حقنده بر روايت وار. گویا «اوپا» لر كوبلنگندن اوشبو مملكتلر، «اوپا» ديه يور- تولور اولمش، صوگره روسلر بونى تعريف ايدوب «اوپا» ديه يازمشلر و شونلر سببندن اوشبو محرف سوز شهرت تابهش اوله در. «قارا ايدل» گه ده «اوپهقه» ديه اسم قوشوچيلر روسلر اولمشدر. بو كونده آرامزده ايسكى ترك لغتلر ينى تيكشروب شغللنوچى كيمسه لر وار. اوشبو ذاتلر «اوپا» كلمه سى حقنده اولان فكرلر نى مرحمت قىلوب اداره گه يازوب كوندرسه لر، اوفوچيلر استفاده ايدرلر ايدى.

نوطه دفترمدن.

(عينا)

مدنى ملتلر نك طلبه سى سنه نك دورنده اوچ قسمنده تحصيل ايدوب بر فسمنده تطبيقات ايله اوغراشيور. بالنسبه ده قديم اولان ملتلر نك مدنيت لرى نه درجه ده اولديغنى كوروب بلمك ايچون مهدي مدنيت اولان شمديكى ايتاليا، اسپانيا، استر- مبول، مصر كى مملكتلر ده گروه گروه طلبه سياحت ايدهرك آثار عتيقه سى اوزرنده تحقيقات اجرا ايد- بيورلر. طبيعى بويله فنى تحقيقاتدن طلبه علوم بر چوق استفاده ايلرلر.

بو كى فائده لرى كوزه آلوب استامبولده «روسىلى اسلام طلبه سى جمعيتى» بو سنه تعطيل اثناسنده كندى اعضالرينه مخصوص اولمق اوزره «استانبول نوؤستى» غزنه سى باش محررى جلال الدين بك قورقماز افندي نك تحت رياستنه اولارق استامبولك آثار عتيقه سنى كزروب اعضالرينك، استفاده سى ايچون اى چاليشدى، بونك كى اعضا لرينه فائده ويهره چك امرلر ده الندن كلن خدمتى هيچ دريغ ايتمى و ايتمه چكدر. بو مناسبتله ۳۰ آغستوس

نلرغه «اوپا» ديه لر. قورغانلر نك كچوك تاغلر كى زورايوب كتمكلر- ينك سببى: بورونقى خلقلر اوزلرينك الوغلر ينك قبرلرينه اورلر صالحلر، شوندىن ايسه توبه لك هم تاغ روشنده اولوب قالمشدر. بعض بر روايتلر گه كوره ايلك زمان خلقلرى سنه نك معلوم بر موسمه نك اوزلرينك الوغ كورمش آدملر ينك قبرلرى حضو- رينه بيغولورلر و هر كيم بر مقدار توپراق آلوب كلوب قبرنك اوستنه سالور ايمش. هر سنه ده بك كوب كيمسه لر طرفندن توپراق سالنه سالنه قبرلر كلر تاغ مثالنه كرر ايمش.

هر حالده قورغانلر نك اصلده قبرلر اولمقلرنده شبهه يوق. لكن «شورى» ده بونلرغه قورغان ديولديكى حالده بونلر نك بزم آرامزده اولان اسملرى «اوپا» در. بزلر ده «قورغان» ديه سويلاوچى يوق. بوندىن يكرمى سنه مقدم، محترم اسماعيل بك غصبر يفسكى جنابلرى «ترجمان» ده، قريم ده اولان «اوپا» لرنى آثار عتيقه عالملرى قازوب قاراديلر، ديه يازوب بونلر نى «اوپا» ديه تعبير ايتميشيدى. بن ايسه شول وقتدىن بيرلى «اوپا» سوزى تاتار لغتنده قبر معنا سنده ايمش ديه يورر ايدم، ايمدى بونلر نك فانغيسى درستدر؟ شايد اوزينك اربابى بيلور. ظنمه كوره «قورغان» تركستان و باشقه ترك لغتلرى اولوب، «اوپا» ناتارلر نك ايسكى لغتلرى اولسه كرك.

بو سنه ده بزم اوچاستقه ده خدمت ايدوچى زيمسكى ناچالنيك كلوب باصومزده اولان «اوپا» نى قاراب كندى. كنديسى آثار عتيقه جمعيتنده اعضا اولديغندن بونى دقت ايله قارادى و كوب تورلى احتماللر يورتدى هم ده بلسكه بونى تيز وقت ايچنده قازيتوب قارارمز ديدى. اگرده قازوب قاراسلر بلسكه بونلر حقنده ياكى علملر ده حاصل اولور. هر نه بونى اوز وقتنده «شورى» اداره سينه خبر اينسه م كرك.

حبيب النجار الاوتاكى.

«استرليتامق» اويازنده.

سکز، البته بو اصلاحات اخلاق اسلامیه دائره سنده افکارگزی نعالی ایتدرمکه و لزومندن فضلہ تعصیلر ذن و از کچمکه اوله چق. سز مکتبلرگزی بوراده بتردکن صکره روس و آوروپا مکتبلرینک برینه کروب تحصیلگزی اکه مال ایتیمیه چالیشمالیسکز. آوروپا لسانلرندن اقل برینی بلهک سزه لازمدر. صکره مملکتیه کیتوب مکتبلر آچوب ملتک ترقیسینه فکرلرک تعالیسینه خدمت ایتمه لیسکز، ملنی فقر و خیم اولان فقر و جهالتدن خلاص ایتیمیه چالیشمق سزک اوزه رکزده فرض عیندر. «الفقر اشد کفرا و نفاقا» نزه به بافارسک بزم ملتیز فقر و ضرورت یوزندن آوروپالیر الی آلتنده ازله کده در. هیچ بر وقت کندمزدن باشقه به دایانما ملییز، زیرا، لیس لانسان الا ما سعی، در.»

«عجبا سزک بورایه کلوبده تحصیل ایتیمکگزک سببی نه در؟ سز آوروپایه یاخود روس مکتبلرینک برینه کروبده تحصیل ایدرسه کز دها زیاده معلومات الیه ایده بیلیم میدکز، طبیعی بونی هیکزده پک ایی بیلرسکز بونده هیچ شبهه یوقدر. لکن بورایه کلوبک شو آز معلوماته ده راضی اولمکگز مطلقا ملت خاطر ایچوندر. زیرا: سز بوراده بولندیفکز مدتجه کندی لسانمزه علوم و فنون تحصیل ایتیمکگز کبی بوراسینک اخلاقنه، عاداتنه لساننه و احوال روحیه سنه کسب و قوف ایدرهک مملکتیه عودتگزده بوللردن هپسنی اولمازسه بیله بعضسنی ملتیه قبول ایتدیره بیله جکسکز. شویله بر طرفدن تجارلریمز معامله تجاریه واسطه سیله دیگر طرفدن طلبه مز معارفه و توحید لسانه خدمت ایدرهک بر برلریمک لسان و افکارینی برلشدرسه و اولغا بوینده اولان بر ترک آناتولیده اولان بر ترکله مقصدینی فولای فولای آکلار و فکرارینی برلشدرسه ال اله ویرهک طریق ترقیده آوروپالیردن فرسخ فرسخ آرقده قالان ترکلر نعالی ایچون برنچی خطوه آتلامش اولورلردی و «واعتصموا...» آیت جلیله سی ایله بو کون بحق عمل اینمش اولورلردی بر بر می یبانچی طایفهمز و شهیدین صوکره بینمزه

ده استامبولک «آثار عتیقه موزه سی» فی کزدکن صکره «عسکری موزه خانه» یه کلوب اولده آلدیفمز مساعده به بناء ضابط افندیلر اچرویه آلدیلر. موزه خانه نک ایچنده اولان اسلحه عسکریه به باشقه دها پک چوق آثار عتیقه بی ضابط افندیلر تعریف ایدرهک کزدیمکه ایدیلرکه موزه خانه عسکری مدیری احمد مختار پاشا حضرتاری التفات ایدرهک بزم یانمزه تشریف بیوردیلر.

اولا بزى سلاملايه رقى خوش آمدى ايتدکن صکره بزه خطابا:

«افندیلر! بوقدر اوزاق مملکتلردن کیلوب دار الخلافت اولان استامبولده بر آرایه تاویلانوب ملتک استقبالی دوشونمک ایچون بر جمعیت علمیه تشکیل کزدن طولایی جناب حقه سجده شکر ایتیمک وظیفه مز در. اوت بوکون بویله جه موزه خانه لری گزوب علی الخصوص موزه خانه عسکریه کلوب بابالره زنگ وطن اوغرنده نه قدر فداکارلرده بولندیلرینی برافندلری آثارلرنک مجسم اوله رق کورمک ایستیمکگز شایان تقدیر شکراندر. سزی بو کبی مقدس یرده اوکده کورمکدن چوق ممنون اولدم، زیرا: سز بورایه کلومزدن بلکه ده سزک دنیا ده وجودکز بیله یوقدی بن سزک حقکزده دوشونوردم. بن کچک ایکن ده سزک کبی مکتب صره لرنده و قتمده روسیه ده اولان دین قرداشلرمنک ترقیسینی دائما دوشونوردم. بتون لنت آلدیفمز فکرده ایشته بوایدی. بن یکر می سنه اولسی قریبده منتشر ترجمان غزیته سنی او- قوب روسیه لی اسلام قرداشلرمنک نه حالتک اولدقلر- ینی ونصل وقعه لر باشلرندن کچردکلرینی ایی بلوردم. اسماعیل بک غصپرینسکی ایله یقین معارفه اولدیفمی کبی دیگر منور الفکر محررلر ایله مخابره ده بولنیورم.»

«افندیلر! سز روسیه ده اولان ملتداشلریمز شمال ترکلرینک رهبرلر یسکز، وظیفه کز بیوک اولمقاه برابر مقدسدر. اونک ایچونده اولا کندکزی اصلاح ایتیمیه صکره، دین قرداشلرمنک اصلاحینه چالیشمالی

اولان یا کلیلش اختلافلر آرتق، یتشیر و کچمش اولسون». «بن سزه بوراسینک اخلاقی دیدم، صاقین بوراسینک اخلاقی چوق فنا، سز استامبول اهالیسینک ایی اخلاقی آلگوز فناسندن اجتناب ایدیکز، بز اصل اخلاق شرعیه ایله متخلق بولنملیمیز. افندیلر! بز چالیشمالیز افکارمزی عالی ایتملیمیز، زیرا: بزم فهردان بابالرمز عالی فکره مالک اولدقلرندن کندیلرینی عالمه طانتمشدر. آوروپالیلر آنلر کلدکلری وقت در در دتر بیورلردی، صوگ زمانلره قدر اسلاملر بتون دنیای آیفقلری آلتنده چیکنامشدر. آخر وقتلرده حالمز آغلاناچق بر حالدهدر. بزى بویله یاپان استبداددر. اسلاملری محو ایتمش ردیلر ایتمش. دشمانلرمز بر برمزی محو ایتمک ایچون بزى آلت انخاذایدیورلر. بونی اثبات ایچون یقین وقتلرده باشمزدن کچن بعض وقعهلری تخطر ایدرسهک گوزل آگلاشیلور. بر قاچ سنه اول محمود شوکت پاشا و بن یوز باشی ایدک، بورادن مصره عسکر سوق ایدلد کده بز هم برابر ایدک. بزه دیدیلر: «نزه کید بیورسکوز بوراده بز خرستیانلر ایله برابر راحت یاشامق ایستیوروز.» سلطان محمود زماننده فریم معاربه سنده فرانسزلر فاسدن عسکر آلوب جزائرلی محو ایتدیلر. شمدی ایسه جزائر دن عسکر طوپلاب فاسک العاسینه چالیشیورلر. بویله ایکی قر-داشک بری دیگرینی محو ایتمه سی اخلافسزلق دگلده، نهدر؟ فوجه مان اندلس دولتی منقرض اولدی. وقتی ایله هندستان بو قدر مایوناق بر اسلام مملکتی اولدیقی حالده انگلیزلر تحت اسارتندهدر. یقین وقتلرده مصرده عربی مسئله سی میدانه چیقوب مصری ده انگلیزلره قاپردیلر. خیوه و بخارا خانقلری محو اولوب وارمقده. ایران بو کونده ایکی دولتک میراث مالی حکمندهدر. افغان ترقی ایدیور کبی کورنیور اما اوده تملسز بر ترقی در. بو صایدیقم احوالات مؤسغه اسلامیه ننگ یوزده بریدر. بزم باشهزه نهلر نهلر کلمه دی؟ بو باشهزه کلنلر هپ کندمزک اخلافسزلقمز و افکارمزنک دون اولماسندن ایلرو

کامشدر».

«افندیلر، معلومکوز بو بنا باشده کلیسه، صوگره جیخانه اولمش. شمدی ایسه بر موزه خانه عسکریدر. بز بوراده کچمش اولان عسکرلر مزنک بر افندقلری اثرلرینی محافظه ایدرهک اولاد وطنک محبت وطنیه و حسیات ملیه لرینی اویاندرمیه غیرت ایده چکز، تا که بابالرینک ایی اخلاقلری ایله اخلافلانوب او-لورسه فنالردن کندیلرینی محافظه یه چالیشسونلر. اوت بو قدر آثار تاریخیه بی کوردکده کم دوستمز کم دشمانمز اولدیقنی تفریق ایده چکز، بناء علیه کملر، حقمزده فنامعامله ده بولنمش و کملر بزه تجاوزاتک بولنمش. . . . . صاقین الگوز تفنک آلوبده بو کوندن اعتبارا. . . . . فالقشماپانک، بز تفنک اله آلمزدن اول الک بیوک دشمانمز و بزى بو قدر رذالته دوشورن جهالتی علم تحصیل ایتمکله احساسینه چالیشمالیز، بزم برنجی وظیفه مز بودر. چالیشمالیز بابالرمز کبی غیور فهردان عالی افکارلی صاحب متانت اولهرق یتشمالیز».

پاشا حضرتلری بوراده نطقنی بتردی. موزه ده موجود آثار اسلافدن قسم مهمنی بالذات کندیلری بزه تعریف ایتدکن صگره مدیریت اوطه سنه عودت ایتدیلر. صوگره ضابط افندیلرنک تعلیماتی ایل موزه خانه ننگ کورلمه سی لازم اولان یرلرینی کزوب شایان اهمیت آثارلری تماشا ایتدک. بو آثار جمله سندن: پاپاسارک خرستیانلری اغفال مقصدیلر ایجاد ایتدکلری جنتدن کلیسه یه کلن طریق مقدس. اسلامیتک ظهورندن صوگره تشکیل ایدن دول اسلامیه ننگ و بعض دول اجنبیه ننگ بایراقلری. مثلا امویلرنک، عباسیلرنک، فاطمیلرنک و باشقه خلیفه لرنک بایراغی. طوپلرنک انواعی حتی آغاچ طوپلردن آلر ق تا الک صوگ سیستیم طوپلرنک نونهلری موجوددر. تفنکلرنک الک اسکی اصولی ایله الک یکی فورمه لرندن ماوزر و مارتینلر صره سی ایله بوراده درامشدر. عربلرنک بیگ سنه اول استعمال ایتدکلری آلات حربیه لری، اهل صلیبک معاربهلرندن قالان اسلام قانی ایله ملمع اسلحه کوز

اخلاق و آداب .

(«المؤيد» جريدة سندن مقتبس) .

اخلاق عالملى ادبى اوشبو ايكى قسم گه ايررلر . بر تورلى « ادب » بتون عقل اهلى قاشنده مدحلى كورلور ، زمانلرنى اورتلرنى باشقه باشقه اولمقلرنى بونىك ايچون هيچ اثرى اولماز . علم ، صداقت ، عدالت ، سخاوت ، حياء ، صبر ، شجاعت ادبىه ، قوه ، اراده كى شيلرن اوشبو قسمدنر . بونلرنى بر وقتده و بعض بر مملكتلرده ممدوح اولوب ده ايكنچى بر وقت و ايكنچى بر مملكتلرده مدموم اولمق احتماللى يوق ، بلكه بو شيلرنه وقتده و نه كى مملكتلرده اولسه ده اولسون ممدوح شيلردر . نفسنى تربيه ايدرگه سبب اولدقلى ايچون بويله ادبلرنى « ادب استصلاح » ديه يورتورلر .

ادبىك ايكنچى تورلىسى بعض بر زمانده و بعض بر مملكتده عقل اهللى استحسان قىلوب قبول ايلديكلرى صوك آنلرغه عوام خلقى تقليد ايتمش شيلردر . بوگا ايسه « ادب اصطلاح » ديورلر . بويله ادبلرنى بعض بر زمانده و بعض مملكتده مستحسن اولوب باشقه زمان و باشقه مملكتلرده مدموم اولمقى ده ممكن .

اوشبو ايكنچى قسمدن اولان ادبلر آراسنده بعضيلر ، نه قدر كوكلمزگه اوخشاسه ده اوخشاسون آكا تش و طرناغمز ايله ياشوب ياتمق اوشنداق نه قدر رغبتسز كورلسه ده كورلسون مطلقا دم ايتمكمز لايى دگلدلر . هر يرنىك و هر قوم و هر زماننىك آداب معاشرتلى اوشبو قسم ادبى اولديغى ايچون بر يرنىك و بر عصرنىك آداب معاشرته ايكنچيسينىك بحث ورد قىلورغه حقى اولماز . « بالالارگىنى اوز خاقلرگى و اوز عادتلرگى ايچون تكليف ايتنه گز ، زيرا آنلر سزنىك زمانگى باشقه اولان بر زمان

اوكنده در . سلطانلرنىك رسملى ، سلطانلره مخصوص طاپانچه ، قليچ ، حنجر و ادوات بيتيه تركيه نىك اسكى دونماسنىك رسمى ، سلطان محمد ثانى (سلطان فاتح) استامبولى ضبط ايدركن دونماسى بوغازدن كچمه سون ايچون استامبول بوغازى آرقلى چكىلمش اولديغى زنجير ، تركيه نىك بيوك فهرمانلرنىك رسملى ، تركيه ايله محاربه ايدن حكومتلر ك بعض عسكرى البسه لرى ، عثمانلى دولتنىك تشكلىدن شمديه قدر استعمال اولنان البسه عسكرىه موجود اولوب موزه خانه نىك اىك مهم موقع لرىنى احراز ايتمكده در . بوگا باشقه دهانه قدر تاريخه عائد آثار موجودر كه بحق آكلامق ايچون هفته لر چه ايچر بسنده تحقيقات اجرا ايتمك لازمدر . ايچر بسنده اولان ترتيباتى وضابطلرنىك كلن مسافرلره فارسى ابراز ايندكلى نزاكت و تربيه دائره سنده تعليمات و يرمه لرى كنج تركيه يه ياقيشير بر طرزده در .

موزه خانه بى كزوب بيتدك نىك ده ذاتا قاپانمايه وقت كلمشى . چيقديقمز ائناده ارقداشلمز دن برى پاشا حضرتلرنىك اوطه لرينه كيدرك موزه خانه بى كزمك دن حاصل اولان مهنويت و محظوظيتمزى على الغصوص پاشا حضرتلرنىك تشرىف بيوره رق الثفات ايندكلرنىك طولاي تشكر ايتدك دن صوكره پاشا حضرتلرى : « مهنون اولدم اولادلم خير خواه كزم » ديه بيوردق لرنىك ارقداشمز تعظيمانه بر نمنى ايترك مديريت اوطه سندن طشارى چيقدى . موزه خانه اوكنده اولان ارقداشلرينه پاشا حضرتلرنىك سوزلرينى تبليغ دن صوكره بر برمزننىك اللريمزى صيفاره ق همز يرلى برينه طاغلق . عثمان زاده محمود صطايف .

عبرتى سوزلر :

خاتونسزلىك محنت ، خاتون آلمق زحمت ، ايمدى نه اشلرگه كرك ؟
كوز - كوزگى ، نيل - نيلماچ .

منع ایتمکده درمی ؟

یالان باش اوطورمی، فرانسز چه کتابلر اوقومی، فرانسز خانونلری ایله سویلاشمی بونلرنک هر برندن آرسلاننن قاچدیغی کبی قاچا، اوتدن صافلاندیغی کبی صافلانا اما کوکلی بخل، کبر، سؤظن و نفاق کبی شیلر ایله طولی اولدیغی حالده مسجدگه واروب چالمه آستینه کروب اوطورا، پک یاشلر حتی فاسقلر نك حیا ایده چك اشلرینی کوکلی ایله اجرا فیلا. ایشته بو کبی آدملر قدرتلری یوقلق سببندمی یا که ریا تقوالق غابهسی ایله می اولان بر ایکی خاصیتلری یاننده صوگفی بوزوقلرینی تمام اونودوب اوزلرینی باشقه لردن اوستون کوررلر، غیریلرگه حقارت کوزی ایله قارارلر. خالبوکه بونلر الك قیمتسز و خیرسز آدملر اولور.

آثار قدیمه

(نوفرات قریهسندله اولان قبر تاشلری)

قبرلر حضورینه واروب قریبانلر بوغازلامق، الله تعالی گه مخصوص اشلر حقتک قبر صاحبیلرندن استمداد ایتمک، قبر اوستلرینه عبادتخانهلر صالحوب مجاورلر طوبیق، حق سبحانه و تعالی حضرتندن خبر وارد اولمادیغی حالده برینک صدیقلمی و ایکنچیسینک زندیقلمی ایله حکم ایتمک کبی شیلردن نه قدر یراق طورر و نه قدر صافلانور اولسه ق آثار قدیمه نی خصوصاً ایسکی کتابلر، ایسکی یازولرنی صافلامق لازم ایدیکنی برنجی درجهده مهم اشلردن حساب ایتمکده مز. ایسکی قبر تاشلری شول حاللرنده صافلانسونلر، یازولری کوچرلوب آلنوب دفنلرگه یازلسون، کلیشه لری یاصالنوب کتابلرده باصلسون ایدی. بو کونده ملتیزده نه قدر ایسکی قبر تاش لری و ایسکی یازولر وار ایسه هر برینی صافلا-

ایچون مغلوق اولمشلر در» مضموننده اولان سوزدن مقصود اوشبو صوگ قسم اولان «ادب اصطلاح» در. «ادب اصطلاح» ده هر بر قوم و هر بر عصر خلقی اوزلری قاشنده مرغوب کورلمش شیلرینی قبول ایتمکلری جائز اولدیغی کبی حتی هر بر فردنکده بو طوغروده اوزینه کوره فلسفه سی و فکری اولوب شونک بوینچه حرکت ایتمکی ممکندر.

شیخ حسونه النواوی، عالملر صنفی ایچون «اسپلندید بار» قهوه خانه سینه کروب اوطورمقنی و اوزی کبی فاضلر ایله اولسه ده مصاحبه مجلسی قومقنی مناسب کورماز ایدی. اما شیخ جمال الدین الافغانی حضرتلری بو اشدله علما صنفی ایچون بر ضرر تابماز و طوب طوغری کروب اوطورر، بونک کردیکن بیلدیکلری ایله اوزینک مرید و مخلصلری قهوه خانه گه طولارلر، شیخ حضرتلرندن استفاد قیلور لر و مجلسی ایله مشرف اولورلر ایدی.

ازهر خاقی، شیخ محمد عبده حضرتلرینک اوزون فونچلی ایتوک کیوب آیغر آطلانوب یوردیکنی علمنی تحقیر حساب ایدرلر و هر وقت بونک غیبتی ایله شغللنورلر ایدی. زیرا ازهر آدملری فکرینچه عالملر ایچون صاری باشمق کیارگه و ایشاک آطلانوب یوررگه تیوشلی کوراه در ایدی (۱). شیخ محمد عبده حضرتلرینک بر وقتده پاراخودده یالان باش و قولنده فرانسزچه بر کتاب اولدیغی حالده بر فرانسز خانونی ایله فرانسزچه سویلاشوب واردیغنی کوردیکلرنده خاقلر قیامت فوبد ایدیلر، مصر مفتیسی و اسلاملرنک الك زور عالمی اولان کیمسه ایچون بواشنی کیلشدره آلمادیلر. اگرده اوز حضورینه کیلوب بو طوغروده سوز سویلر اولسه لر ایدی، محمد عبده البته اوز جوابنی اوزی ویرمش اولور ایدی، فقط عوام خلقینک بتون لدتی آرتده سویلاب یورمکدن عبارتدر. ناموس سلامت، اعضالر عقیق و یوراک پاک اولدیغی صوگ، پاراخودده بو کبی اشلردن اسلام شریعتی

(۱) احتمال که قزان شورنده پچان بازار خاقی ایشاک

آطلانوب یورمکنی ده علمنی تحقیر حساب قیلورلر.

ینی روسلر ضبط ایتمازلرندن مقدم مسلمانلر وار ایتمش. روسلر ایله قزان تاتارلری آراسنده اولان صوغشلارنڭ بر هقدارلری وانقه و اصلا بودسکی تیره لرنده اولدیغی ده معلومدر.

عبدالبر افندی کوچردیکینه کوره قبر تاشلارنڭ اولان یازولر بویله در:

برنچی تاش - « یا محمد علی یاد فیل بیک اجل قوماس سنی بسم الله الرحمن الرحیم کل حی یموت وهو حی لایموت کل نفس ذائمه الموت ثم الینا ترجعون تاریخ توقر یوز یکریمی آلتی دا رجب آی ده سید بیک نڭ اوغلی جهانشا قراندا شهید کچدی » (بو صوڭ جمله نی: « صواش قراندا شهید کچدی » دیه اوقورغه ده ممکن. چونکه اوشبو زیارت یاقیننده « چواش قری » اسمنده اورن وار. (ایکنچی طرفنڭ): « اولم قوانچی یتی بزم قوانچمز کتتی مگر شونغر بولوب اوچتی تابولمس ایستاکان چی آر ارر ص برلا امواتلاری اوز بکندی چی درد حسرتد دیندا کید کیت یکت جانوم قوانمای تیلرو بکتکان یکت جانوم آلتای (شوشندن باشقه چه کیلشدروب اوقوب بولمادی).

ایکنچی تاش - « بسم الله الرحمن الرحیم کل حی یموت وهو حی لایموت کل نفس ذائقة الموت ثم الینا ترجعون تاریخ توقر یوز آلتمش دا رجب آی نڭ آخرنده علی صوفی نڭ اوغلی سید بیک آلتمش یاشندا ایردی قرندا کچدی ».

اوچونچی تاش - « اعوذ بالله من الشیطان بسم الله الرحمن الرحیم کل نفس ذائقة الموت ثم الینا ترجعون قال، النبی علیه السلام (بوندن صوڭ سوز لرنی تانوب بولمادی فقط « علی » هم آخرده « ایتدی » سوزلری ظن ایله گنه اوقولدی).

***

قبر تاشلرنده و ایسکی آقچه لرده اولان یازو لرنی اوقور ایچون آیروم براستعداد و ملکه لازم در. اوقورغه توشنمش آدملر، هیچ تانولمازلق دیه حساب ایدلماش یازولرنی ده اوقورلر. شونڭ ایچون

مق و اوز نوبته زده بونلرنی تعمیر قیلوب خلقلره ز نوبته قالدرمق بزم ایچون ادبی، علمی بر بورچدر. ایسکی قبر تاشلرینه اهمیت و یروب بونلرنی کوچروب آلوجیلر روس علماسندن و روس مؤلف لرندن کوب ایسه ده اوز آرامزده آذر. ایسکی عالم لرمزدن حسین افندی فیضخانی (۱) ایله شهاب الدین المر جانی (۲) حضرتلرندن باشقه آدم وارمیدر، یوقی در؟ شمعی خاطر مزده یوق. اوز زمانزده اوچونچی بر آدم اولرق عین الدین افندی احمروف جنابلرنی کوسترمک لازم کلور. بو کیمسه ایسکی قبر تاش لری حقنده قزان غزته لرینه کوب شیلر یازدی، فکر و ملاحظه لرینی عموم گه عرض ایتدی. اگرده بو یازولر بر برگه بیغولوب ترتیب قیلنور اولسه خیلی فائده لی بر اثر اوله چغنده شبهه یوق.

ایلك زمانده بو قبر تاشلرینڭ یازولرینی کوچروب ملت گه عرض ایدرگه و تاریخ ایله مشغول آدملر نڭ کوزلرینه کوستررگه واسطه لرمز یوق ایدی، شول عصرلرده بر قدر اولسه ده معذور ایدک. لکن بوکونده جر یکلرمز، ژورناللرمز اولوب طور- دیغندن مقبول عنرمز اولماسه کرک.

***

بو دفعه عبدالبر افندی آناوی بر قاچ عدد ایسکی قبر تاشلرینڭ رسملرینی یباروب، بو طوغرو ده یازمش مکتوبنده دیبور:

« اوشبو مکتوبم ایله برابر وانقه غوبیرناسی اصلا بودسکی اویازده نوقرات مقبره سنده - اولیا قبر لری - دیه یورنلمکده اولان قبر تاشلرینڭ فوتوغراف ایله آلتمش رسملرینی یباردم. ایسکی یازولر و خلق آراسنڭ احترام ایدلدیکلری سببندن بلکه تاریخی بر اهمیتلری اولور دیه امید ایتمکده یم ».

آچیق چیقما دیغی سببلی رسملرینی « شورا » ده باصارغه ممکنک کورلمادی. بو یازولردن آڭلاشلد- یغینه کوره « نوقرات » اطرافنده حتی « قزان » شهر

(۱) ترجمه حالی « آثار » ده باعلمشدر.

(۲) ترجمه حالی « آثار » نڭ باصامش جلدلرنده در.

اوشبو قبر ناشلرینىڭ يازارینی اوقومق حقدە دخی دە غیرت صرف ایدلسه ضرر اولماز ایدی. برنچی تاشنىڭ ایکنچی طرفندە اولان جملەلردە چیغشسزدر. آنڭ بعض کلمەلری درست اوقولماش اولسه کرک.

قورقنچلی حال.

خلقمیز آرهسنده فوق العاده شدتلی صورتده طامز جایمکده اولان ایکی نرسه شول قدر قورقنچلیدر، که اگر بونلر حقدە وقتیلە تدبیرلر ایتلوب چارهلری کورماسه استقبالمز ایچون دهشتلی فلاکت بیره چکلدر. بو ایکی نرسه نڭ برسی ایرلرمز آرهسنده ایسروکلک، ایکنچیسى خاتونلرمز آرهسنک فاحشه لک طارالووی در. یاشرن باطرونی یوق. حالمز هر فایسەمزغە معلوم. آوروومزنی یاشروب طورودن بر فائده بولمایه چقدر. شول سببلی آوروومزنی افرار ایتیکده تیزرهک چارهسن ازلرگه کرشیک.

مسلمانلر اچەلر: فارطی دە اچە، یاشیده اچە. سودا گریده اچە. ضیالیسیده اچە. حتی ملاسی ومؤذنی دە اچە. آرائی اچمه کان صوفیلری بال آچیتوب بولسه دە اچەلر. اچکی لک یوزندن اولوچیلرمز، اچکی لک یوزندن بلوچیلرمز، اچکی لک سببلی ویران وپربشان بولوچیلرمز برده باشقه ملت لرنکدن کیم توگل، بلکه کرب آرتقدر. اما مدنیت، معارف و ترقی جهتلرنچە بز بیت ئلی آلاردن بیک کوب آرتدلمز. اچکی لک دیگان بو «یشیل یلان» سیفیلیس و چاخوتقه شیکلی اوزینڭ ابارچنلری ایله بزنىڭ ملت آرهسینه کرگان. بیک نق اویا یاصاب کیله. اما بوکارغه فارشو طورو ایچون بزده هیچ بر حرکت یوق.

«قطرهسی فاندن یمان» دیگان بر شریعت اهللرینڭ بوکارغه بودرجه مبتلا بولولری هم اویات هم فورقنچدر. مسلمەلر آرهسنده فاحشه لک طارالو مسئلهسیده

بوندن آز دهشتلی دگلدر. ظن ایتە من که، رسمی صورتده اوزلرندن فاحشه خانه آچو، اول فاحشه خانهلردە دیستەلب مسلمان خاتونلری بولوندر، اول فاحشه خانهلر طوتوچی مسلمان دن هیچ جیرانلماينچه آنڭ ایله قاتناشو، آنی آشفه صوغه چاقرو، آنڭ آش صوبینه بارو، حتی آنڭ فاحشه خانه سینە ملالرنڭ باروب قرآن اوقو و فریان چالولری داخلی روسیه مسلمانلرنده غنەدر. باشقه طرف مسلمانلرنده بو قدر رذالت نڭ هیچ ایشتلگانى یوقدر.

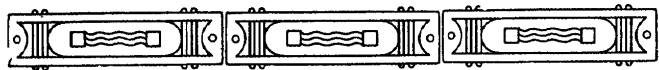
۱۹۰۸ و ۱۹۰۹ نچی یللردە یالکیز اورنبورغ شهینده گنه مسلمانلر طرفندن رسمی صورتده آچلغان بیش فاحشه خانه وغیر رسمی صورتده طوتلوبده هر کم گه معلوم بولغان ۱۲ لب فاحشه لر یورطی بار ایدی. بونلرنڭ همه سنده آزدن ۸ - ۹ مسلمان خاتونلری فاحشه لک ایتە و خوجه لرنیڭ کوبسی طل مسلمان خاتونلری، یا که ایرلرندن آبروم طوروچی و آزوب طوزوب یوروچی خاتونلر ایدی.

اوشبو ۱۹۱۰ نچی یلده اورنبورغده رسمی صورتده آچلغان مسلمان فاحشه خانهلرینڭ صانی ۱۲ گه وغیر رسمیلرینکی ۳۰ - ۴۰ غه یتەشدر. نی قدر ترقی! بو بیت ئلی یالکیز اورنبورغده غنە. قران، اویا و باشقه مسلمانلی شهرلرنڭ هر قایوسنده مسلمان فاحشه خانهلری بار و هر قایوسی شولای ترقی ایتەلر و مسلمانلر طرفندن بونلرغە قارشو هیچ بر سوز ایشتملی.

فاحشه لک کبک نچار بر اش، فاحشه خانه کبک یمان و پچراق بر یر، بونلر کبک هیلک وزهرلی بر نرسه بولورغە ممکنیدر؟ باشقه بیک یوق غنە نرسه لر گه ده به یله نب، مثلا اصول جدیده ایله اوقتوغه وسائره گه قارشو کیلوب تقوالنی کورسه توچی کشبیلرمز کوب اما صریح حرام، صریح پچراق بولغان بو اش گه قارشو کیلوچیلرمز نیچون برده یوق! مونه شونى ایسا بلیمده حیران قلام.

احتمالکە: «بو بیت رسمی نظام بویونچه رخصتلی بر اشد. موکارغه قارشو طوروب بولمی»

يمانلقدە باشقە خەلقەردن اوزوب بارامز. استقبال
قارانغولانا! بو ايسه فوق العاده فورقنچلى بر حالدر.
رازى ريفيقف.

دنيا كتابىندىن .

III

« طورمش شولايدىر ايندى » ديه همان صبر ايتە ايدى
نهایت چدامای قچقروب بغلى باشلادی .

كوزگى تون، طشده كوزگه تورتسهك كورنمسلك
قارا كفى، وقت صوكت . چونكه اوچنچى آنچ زمانى تون نك
باشندن اوق ياوا باشلاغان ياغمر همان دوام اينكانگه
و كوزگى صالحون جيل بر توقتامای ازغورب تورغانغه
أتچلرنك طاوشى اوزلر ينك اوبه لرنندوق قالا، چبرداغان
ياغمر ايله ازلداغان صالحون جيل دن باشقە بر نرسهده
بلهذى و ايشتملى .

تون نك استراحت و يوقو ايچون خلق اولندىغن
شوندى وقتلرده اويلاپ طورغدهه يوق، اوز اوزندن
بلنوب طورا ايندى؛ واقعا آدملى سوز قویشقان
توسلى يلى اوبلرنده يورغان آستينه كروب ياتقانلرده
تمام خبرسلك و بلهسلك بر عالمگه طالغانلر، نيك
بتون اورامنى جيل داوول توزدروب بترمى و نيكه
طشده ئلله كملر قاتوب اولب قالمى ايسلرندهه يوق
هم شولاي بولمىچە يارامى ده .

قارا كفى ايله كوملوب طاوشسز، طنسنزغنه
بوقلاب ياتقان اوشبو استانسهنى تعريف و تصوير
ايتوب كوب معنا چقماز، وقتنى اوزدرماى مقصوده
كيليك: ئه نه طاو بويندهغنه يالغز طورا طورغان
ايوده همان كوزينه يوقو كرمگان و تون نك باشندن
آوب اوشبو وقتقه قدر كوزن يوموبده قاراماغان
بر خاتونغه سز نك دقتگرنى جلب فيليم .

دنياهه ئلله نينداين حاللر و آدم اشانماسلق
واقعهلر بولوب طورا بيت. لکن بيك كوبسى مطبوعات

ديوچيلر بولور. لکن اگر اجتهاد ايتلسه قارشو
طورونك يوللرى بيك كوب طابله چقدر. هر شيدن
اول بو فاحشه خانهلرگه و آنده يورويچيلرگه پچراق
نرسه لر، پچراق كشيلىر ديب قارارغه و آنلردن جيرا-
نرگه كيرهك . مونه شوندوق بو شيطان طاياغى نك بر
بوتاغى صناچقدر. آندن صوكت، فاحشه لك نك اسبا-
بينى، آندهغى رذيل مخلوقلر نك احوالينى بلوب،
شوكا كوره، آنى بترهچك تدبيرلرگه كر يشرگه كيرهك.
بيك معلومدركه، فاحشه خانهلردهگى مسلمان خاتو-
نلرى نك بورده طوقسان طوقزى هيچ نرسه اوقومغان،
دين طانومغان، اخلاق اوگره نمگان. اوقى يازا بله
طورغان بولالر. بو حالده مسلمان قزلرن اوقتورغه
طريشو بوگا قارشو اك برنچى تدبير بولاچق در. ثانيا
فاحشه لك ايتوچى مسلمان خاتونلر ينك اك كوبسى
عائله جهتنجه بختسز بولغان كشيلىر در. بونلر يا كه
ياش و قتلرنده آنالرى طرفندن كوچل نب كياوگه
بيرلگان قزلر، يا كه ايرلر ينك ظلم و جبرلرينه توزه
آلمايچە كينكان لکن آيريله آلمى طورغان خاتونلر،
يا كه ايرلرى اوزلرن طاشلاب كيتوبده هيچ نفقه يبارمى
وشولاي بولا طوروبده آيريله آلمى طورغان بيچاره
لر در. بوندىن ماعدا، مسلمان خاتون قزلرنده اوزلرى
مستقل عيشت ايتارلك هيچ بر هنر و صنعت بولمغانغه
كوره، ايرلرى اولسه، يا كه اورسه، يا خود باشقە
برر تورلى سبب ايله اوز كونلرن اوزلرى كوتارگه
مجبور بولسه لر، بونلر نك كوبسى ايسته ر ايسته مز
فاحشه لك ايتارگه مجبور بولالر. چونكه باشقە هيچ
نرسه بلهليلر .

مونه شوندى سبيلرنى كشف ايتوب، شونلرغه
قارشو تدبيرلر يوروتوده ممكن بولور ايدى. لکن
باياغىچە، بز بو اشكه بر مشروع نرسه ديب قاراو
درجه سنده صوقرايفانمز. ملالرم نك بو خصوصدهغى
وعظلىرى، ضيالىلر مز نك ايسروكل و فحشگه قارشو
بولغان جمعيتلرى فائده كيترماس ايدى ديب بلهسز-
منى؟ البته فائده كيتيرر ايدى. لکن، مع التأسف،
بز بوندى مهم نرسه لرگه اعتبار ايتمى مز. ملت چرى.

عالمينه كرمى يا كه كرسه ده مطبوعات پچراتقچ اسمن گنه
آلوب بار كبك اهميتن يوغالتا.

دنيا كتابى بزنك كى توگل شول؛ اول بزنك
شا كى راولى تنقيدچيلرنك فالقوللرينه التفاتن ايتماينچه
شوندى واقعه و حالارنى تمام - تمام نيچك بولغان شولاي
آرتدرماي كيمونمى و ماتورليم ديوب بوياماي اوز
حالىچه، چى كيونچه توتاده يازا.

اول مسكينه همان بوفلامى ايدى. اورنيدى
چابولى، ايويده بلى، اوزى ياپا يالغز باشقه آدملىر
شيككىللى بورغاننى يابىنورغده راحتلنوب
يوقلارغىغنه. ئە اول استيناغه سوبه لگان و ايشكگه
طابا قاراغانده طاش كى قاتوب نيك طور.

تره زلرنك ئلله نچه فات پرده ايله قاپلانوى
و عادتلك خلافيه اولارق شوندى وقتده صاماورنك
شاولاب قايناب طوروى و ايوده خاتوندى باشقه بر
كشى ده بولماغانى حالده، آنك يا كه چاي اچمهوى
يا كه يوقلاماوى بلكه استيناغه سوبه لگان حالده
قانلانوب و تيره يونى ششوب بىكان كوزلرن همان
ايشكگه طابا صالوب ئلله نرسه دن قورقان كى طوروى
طورمشقه عادتگه خلاف بولورندن باشقه ئلله نيندى بر
بلنمگان لك و كوكل چيئنده او كفايسزلق طويده توگلمى.
آه فلك كملرنك باشينه نيلرگنه كيترمى؟ موندن
دورتكنه آي اول بو خاتون بيت بتونلهي ايكنچى عالمه
بتونلهي ايكنچى طورمشده ايدى. اول ئەنه توشاك
ياغنده، ئلله قايدى بىك يراق، چيرنك چيئنده او ك قالغان
اوزلرينك اولنده اتكاسى مرحومنك اوينده اوزينك
ايدى شلى ايله اويناب كولوب بورى طورغان ياشكنه،
ماتور و سويملى بر قز ايدى.

نيندايگنه جيل بومسكينه نى اوشبو قارا كى
و صالقولن سبر ياغينه و برسندن برسى بيوك اورال
طاوورى آراسينه كيتروب طاشلادى ايكانه نيندايگنه
بر ظالم، بر ديوب بومسكينه نى شول حال گه قويدى ايكان؟..

كون اسسى، ابولنك اون بيشلىرى اوزغان.

آول خلقى چبچورار بولوب آرش اورالر ايدى.
نوزان نوزدروب زور يول ايله چابوب كيلوچى
اوچ اتلى آربانى كورگاچ قزلر اوراقلرن جيلكه لر
ينه قويوب: «اي قارا كز ئەلى، ملا آبصطاي كينه
قارا كز ئەلى طوى! طوى!» ديوشدبىلر. چنلابده
طوى ايدى. شول اولنك ملاسينك قزى بومسكينه
نى ئلله قايدىغى بر سودا گرگه كياوگه بىرگانلر و
حاضر پراخودقه قدر اوزاتا بارالر ايدى. آنلرنك
يولى فسقه توگل: پيرم گه قدر پراخود ايله آندن
صوك تيمر يول ايله باراچقلر و نهايت اورال طاوورى
آراسنده بولغان بر شاختهغه كيلوب مونه اوشبو يرگه
توقناياچقلر ايدى.

اوچ آت چداتسونمى؟ كوبده اونمى پريستا.
نغه يتديلىر و اوزاقده يوانماي پراخود ايله فوز.
غالوبه كيتديلىر. حتى كورشى اولغده باروب يورمگان
بر ملا قزى ابچون بو سفر حددن طش اوزون
كورينه حتى دنيا نك چيئينه قدر بارامز ايكان ديه
اويلى. شولاي بولسه ده ايرينه اشانچى مكمل گرچه
ايرينك بعض صالقون - صالقون قاراولرندن شكلسه
ده همان طايانا همان اشنا ايدى. اول ايرينك
نيندايگنه بر تله گى بولسه ده حاضر اطاعتده بولور
غه و نيچك ممكن شولاي آكارغه چن ايدى ش بولور
غه قرار پىروب قويغان هم اخلاص ايله همه خد.
متنده طيار ايدى. لىكن اشلىر باشقاردى. پراخود
فوزغالوغه اشلىر ئلله نيندى شكلى كورينه باشلادى.
مونك ايرى اوز بولمه لر ينى طشدن بيكله ده اوزى
زالغه چغوب اچه و ماتور ماتور مارجهلر ايله قارتا
اويناب بارا ايدى. بو مسكينه قايتوده ياپا يالغز
قالوب ذهننى تورليچه گه بورا، بر قايفرا برشادلانا،
بر او كفايسزلانا بر او كفايلانا. ايتهم ايچ مينوت
صاين قرق تورلى حال گه كره ايدى. نيچك بولسه ده
بولغان آنلرى اوتكان ايندى. اوتكان اشلىرى خاطر
گه كيتروب اوفوچى نى يالقدرمىم. شولاي بولسه ده
مونك كيله چك كونلرده گى حياتى نك لازونقى منزلنه
بولغان «طورمش شولايدى ايندى» ديگان سوزنى

كىلگانىنە دورت آي طولوب بېشىنچى گە كىتىدى
اوشبو دورت آي اچىندە كورمگانى قالماي ايدى
مسكىنەنڭ . . .

ايرى اوتوزلر چاماسىندە بولسىدە اوزى كوسە
يعنى صافالسز، ميوقسىز ھەم كېچىكە بدنلى بولغانغە
ياش كورينە و ياش كورينونى سويە طورغان بىر
كشى ايدى. اوشبو يردە باخشىغە زور بىر
فيرمادە داۋيرىنى (وكيل) بولوب خدمت ايتە و طوتا
بلىگان كشىلر ايچون راختلە نوب طورلوق وظيفەدە
آلا ايدى. موندن مقدم بىر مرتبە اويلەنگان بولسىدە
اول خاتونى بونڭ توسلى ئللە نچەنى كورگانگە و شەر
نڭ تولچوقچىلرى آراستە اوسوب شوماروب، شا
ياروب بتكانگە مونڭ قىلانلارن و بىگرە كدە شادرا
و زور آوزلى بولون يارانماي ايكي آطنەدن اوق
قاچوب كىتكان ايدى.

بو اوزى ياش وقتىندە يارلىغە يولاوچى بالاسى
بولسىدە بالا وقتىندىن بىرو آغا تىوشلى بىر كەمسەنڭ
اوشبو ماغازىن دە ياتوب حاضر ايدى داۋيرىنى
درجەسىنە يىتكان و توغاندىن آلوب بار كىي كورگانى
اوشبو ماغازىن اچى بولغانغە، بار كىي معلوماتى شول
ماغازىن اچىنە حصر قىلىنغانغە آندىن باشقە
عائىلە، جماعت و بونلر كىي حياتى وجدى بولغان
مسئەلەردىن بتونلەي خام ايدى. بو يارلى يورلى
گراموتلىغى ايلە ياكى چىقان رومان و حكايەلرنى
اوقوغان بولوب قايناشسىدە رومانلرنڭ روحن و آندىن
مقصد نە ايدىن بتونلەي ايسىنە آلمى بلىكە ايلردىن
قالغان بىر حكايەنى ياكى توسدە يازغانلر، ديوبكىنە
قويا ايدى.

اوزىنڭ ايرلى ياكە ايرسىز بىر نچە فاحشە ايل
ياش وقتىدە نوق طانش بولووى موندى اوزىنە بىر
تورلى مظلوقنڭ خاتون قز عالمينە قاراشن بتونلەي
ياكلش ياققە بوررغە يىتكان ايدى. شونڭ اوستىنە
اۋلىگى خانونىنڭ مونڭ ناچار معاملەلر يىنە چىداي
آلماي، اوزن بىك فاطى ائلەب كىتووى ئەلىگى
قاراشنى اشانچلى بىر صورتكە كىترگان و بناء عليه

اوشبو پاراخوددە بىر ياتوب، بىر طوروب، بىر يىغلاب
بىر قايقروب ياپا يالغز بولمەدە بىككە نەمش اولدىغى
حالى يالطراب ياتقان ايدىگە ترزەدن قاراغاج ايسىنە
توشرگانلىگىن و ھەمان شول سوزگە طابانوب ھەر تورلى
جبر و ظلملرگە صبر ايتكانلىگىن آيتىمى حالى يوق.
چىلابدە اول ترزەدن قاراغاننە ايدىل اوستى يالطراب
يانا، سو اوستىندە تورغايلر صايرى، ايدىلنڭ
چىتىندە بولغان اورمانلىق بونڭ كوزىنە اوزلر يىنڭ
باقچەسى كىي كورنوب كىتە ايدى. ئەنە آرنڭ ايو
لرى شول باقچەنڭ آرى ياغىدە ايش توسلى طيولا
و ايركلى ايركسىز مونڭ ذھنى اوز اوللر يىنە طابا آوا،
انكاسىنڭ يىغلاب قالولرى ھەم: «ھىچ كەمگە طابانما،
سىنڭ طابانورلىق بىر كشىكەدە يوق. آناڭ يوق،
طوغانلرڭ يوق. مونە بو ايرك سىڭا آتادە، آغادە
بار كىي طابانچڭ شوڭارغە خدمت ايتودە بولسون!»
دېە نصيحت ايتولرى ھەم باقەدە چىققاندى، اوزا طور
غە كىلىگان اول قارتلر يىنڭ آذان ايتوب قالولرى
تخىل و تخطر قىلىنوب كوڭلىنڭ ئللە قاي جىرنە تويە
كىي بىر نرسە قابارادە ھەمان زورايما، ھەمان زورايما
نھايت صىمى باشلى. مونە شول وقتلردە بو مسكىنە
اوف ديوب بىر صولى دە: «طورمش شولايدىر ايدى»
دېە ايدى. ھەم اول سوزنى ايتكانلىگىن اوزى بىلمىچە
دە قالا ايدى. شونڭ ايچوندە اول سوزنى ايتوب
بىر وگە يىنە بىر مرتبە تىكرارلاب مەناسىن تىكشورە
باشلى ايدى. مونە شول وقتلردە طابلىغان بىر طابانچلى
سوز بو مسكىنەگە ھەمان يولداش بولدى، ھەمان
اونوتلماي. كىباوى طوراً طورغان بىرگە اولدر كىم
مونە اوشبو استانسەغە كىلوب يىتكانڭ ايرتەگىسن
اوك كىباوى ايسروب قايتوب قوصقاندە و مونى سو-
گوب، سوگوب قوصوق توگارگە قوشقان وقتدە اول
شول سوزنى ھەمان خاطرندە طوتا ايدى.

كەلەش آلوب قايتقان نڭ ايرتەگىسندوك
شولاي باشلانغان طورمش نىچك دوام ايتە چىگن
اوزگىز بىلەسىز ايدى. مسكىنەگە چىكىسىز قىون و بتون
بتونى ايلە طانش بولغان بىر طورمش ايدى. مونە

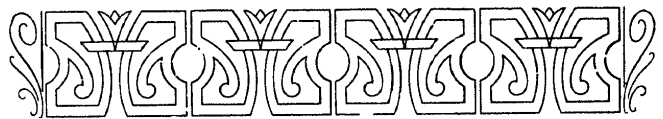
خاتونندن شکله نو و آنی بور چو، عذابلاوده عادتندن طش کیتکان ایدی. اول نه آشاغانده اچکانده و نه باشقه وقتده خاتونی ایله هیچ ره تلی سوز سویله شمی، خاتونی انده شسده جواب بیرمی بلکه آفایوب قاری ده اوز اشنده بولا ایدی. بو چنلابده بیک فزق بر مخلوق ایدی. ماغازین دن فایتقاندی اگرده آشاسی کیلمگان بولسه، حالبوکه کونده گی وقتده ایوده آش پشیرلگان بولسه نیک پشردک، دیب آشی ایله خا- تونی ننگ اوستینه بره. اگرده خاتونی ننگ بره چیری پشوب سویلوب توشسه و بناء علیه مونگ باشینه وجدان توزانی کیلوب اوکفایسزلی باشلاسه، ئه سین سویه رکه لریکه پشردکمی؟ دیب یووانه ایدی. چای یانینه اوطورغانده شادرالرن بورشدروب آوزن سوزا و ماکلاین چوروب یوزتوبان قاری ده نیک اوطورا؛ خاتونی ده مسکین اوبره نوب بتکان فز وقتده کوگار چن کبی گولدره ب طوراً طورغان بولسه ده حاضر گل آلدینه فاراب برده انده شمی تیک گنه اوطورا ایدی. اگرده کوکلی بوزیلوب بغلاسی کیله باشلاسه «طورمش شولایدر ایدی» دیب یووانا ایدی.

ایرینک، قباحته عادتلرندن برسی ده کیچ چغوب کیتوب تون بویی فایتمای و اگرده اول فایتقان وقتده بو یاتقان یا که یوقلاغان بولسه قیامتله قوبلا- روب قیناوی و قیناب آرغاندن سوگرده اوزی یاتوب مونی ابرته ساعت ۵ ده اویا طورغه فوشوب قالدرووی ایدی. بو مسکینه شوندی وقتلرده ده: «طورمش شولایدر ایدی» دیه همان صبر ایته ایدی. موندی وقتده غنه توگل، حتی بر مرتبه ایسرروب فایتوب مسکینه ننگ یوزینه اوطن پولینی ایله برمش و بر کوزن تیشمش ایدی. مونه اوشبو کونلرده ده مسکینه «طورمش شولایدر ایدی» دیه همان صبر ایته ایدی. کونده گی عادتچه بو مرتبه ده ده تمام کیچنک باشندانوق چغوب کیتمش، لیکن نرسه گدر، بیک آچیغلانوب چغوب کیتمش ایدی. یوقاریده سویله ب کورسانکانچه مسکینه همان کوته ده همان کوته. هر

کوننی طاک آتوب بتکان وقتده پویزد کیله طورغان بولغانغه پویزد طاوشن ایشتکچ مسکینه قولن کوکره- گینه فویوب: «اوی!» دیه بر صولادی ده دیوار یانندن فوزغالوب اوستهل یانینه کیادی و اوسته لنگه طابانغان حالده قالقوب کیتکانن اوزیده بلمی فالدی. . نق شول وقتده شارت اینتوب ایشک آچلدی. . و باشندن آیاغینه قدر سازغه و قوصوقغه بویالوب بتکان ایری فایتوب کردی. ایشک طاوشن ایشتکچ سیکروب طوروب مسکینه ابرینه قارشی بارغان ایدی مونه کرک بولسه قباحته: «نی ایچون یوقلاب یاطاسک! یانکده کم بار ایدی؟ نیگه ایشک بیکله مگان؟» دیسه بردن هجوم ایتوب فینارغه یابشدی. مسکینه ایشک ننگ آچق قالغانینه آبدراب کیتوب نی ایتورگه ده بلمدی. چونکه اول بیک یاخشی بیکله گان ایدی. اما شولای بولسه ده یوقو- سزلق و فایغی ایله دماغسی تمام بوزولوب بتکانگه بولورغه کرک کوبدن توگل طشفه چققان بیکله رگه اونوتقان و آنی ایسینه کیتره آلمی ایدی. «نیشلیم صولک مین والله بیکله گان ایدم» دیدی. بو سوز طاغی آچق یالغان و فارشی طیولوب قباحته ننگ آچو- ونغنه آرتدردی. اول طاغی آچ بوری کبی هجوم ایتمدی. مسکینه نهایت حالدن طایوب ایده ننگه بغلدی. اوزی هیچ بر طاوش چفارمی بلکه «طورمش شولایدر ایدی» دیه همان صبر ایته ایدی. مذکور ایسرک توقتامادی مسکینه ننگ چا- چلرن اوزگاله ب یولقی و طارنا باشلادی. مسکینه ننگ کوز یاشی باشندن آققان قان ایله برگه فوشلوب بتون بیتمی بویالوب بتسه ده همان یقلاغان بلدرتمی همان صبر ایته ایدی. چاچندن اوستره ب طشفه چغارا باشلادی هم بوساغانه ینکچ نورتوب ایشکنی یابدی و اچدن بیکله ب مسکینه فی طشده فالدردی. جیل همان ازلدی، یاغهر همان چپردی ایدی. مسکینه طنن ده چغارمادی «طورمش شولایدر ایدی» دیه همان صبر ایتمدی. یتمسه ایکی آیلق فورصاغی ده بار ایدی. فورصاغینه قولن فویغچ

فالطراب و آبدراب كيتدى . انكاسينڭ اويندە ياتقانە
 اول قورساغن طوطوب قارى دە : « مونه مين كيه وگه
 بارغاچ موندە بالا بولور بالا بولغانى بلنە باشلاوغيه
 ايرى سو يوب ياطار بزنڭ بالامز بولا بيت ديوب
 قووانور » ديه اوبلى ايدى . قورساغينه قولن قوبوغيه
 شول وقتدەغى اويلرى ايليكنريك كبك دفعة كيلوب
 توشدى و شول وقتدە اوق اول وقتدەغى اويلرن
 مونه حاضرگى حالى حاضرگى چاپلرى يولقنمش بتون
 اعضاسى قان ، سويه كلرى صنمش و پچرافدە بورشوب
 ياطا طورغان حالن چاغشدررغە توغرى كيلدى بوغاي
 مسكينه اوزن اوزى اونتوب قچروب يغلى باشلادى .
 اخنبارى يوق ايدى يغلاماسقه تلەسەدە توقتى آلەى
 بتون اعضاسى سلكنە اختيارسز يغلى ايدى . . . . .

اول مسكينه « طورمش شولايدر ايندى » ديه
 يوققەغنه صبر ايتە ايدى شول هم يوققەغنه صبر
 ايتدى . چونكە بو واقفەدن اوچ كون اوتدى ديگانە
 مسكينه غايت آغر وزمئلر چيكنكاندن صوڭ بالاسن
 صالدى و نهايت شول كوننى اوق اوزى دە جان
 تسلیم ايتدى . بو فاجعەنڭ صوڭن « دنيا كئابدن »
 نڭ دورتنچى فصلندە اوقورسز . ن . دوماوى .

روسية دە مسلمان مسئلهسى .

X

مسلمان غزتلرور . روسيه مسلمانلرنە ، مى حرکت . بونڭ
 سيبارى . بونڭ مانعلرى . اسلام ايله مدنيتنى جيور .
 تركيه و روسيه مسلمانلرى . اسلام وتوركلك امتعاغه قويولا .
 روسيه مسلمانلرى مدنيت دنياسينە نى وقت قوشيله آلاچقلار ؟
 روسيه مسلمانلرينە روسلر نيچك قارارغە تيوش ؟ حكومت
 منفعتى قايدە .

بعضا مسلمانلارنڭ غايت مهم مسئلهلرگه هيچ بر
 اهيت بيرماولرى مسلمان غزتلرن تمام مابوسيت گه

توشوره . عمومى اشلرگه بو قدر صالحون قاراوغيه ،
 مهم مسئلهلرگه بو درجه قولاق سالماوغيه بونلر حيران
 قالالار . بونڭ سببلرن ازلب اوشبو نرسه لرنى طابالار :
 مسلمانلرنڭ مکتب لرى نچار ، بونلرنى اصلاح ايتارگه
 كيرهك . كئبخانهلر ، قرائتخانهلر آچارغە كيرهك و بار .
 سندنده بيگرهك باكى مکتبلر كيرهك . شوندىن صوڭ
 بو مسلمان غزتلرلى مسلمان معلملرى يتشدرور ،
 معلملر اتفاقي ياصاو ، مسلمان مکتبلرنده كوبرهك
 مى نرسه لرنى ، مى تاريخ ، مى ادبيات اوقتو مسئله
 لرن مذاكره ايتارگه طوتونالار . اصول تعليم و تربيه
 حقندە مقاله لرن يازالار . مسلمانلر آره سنده از مى
 كوبى كورلگان ترقى علامتلرن بيك تفصيل لب
 يازوب كيتهلر . بعض شهرارده آچلغان « نشر معارف »
 و « ترقيون اسلام » جمعيتلرينڭ مکتبلر آچوب ،
 كتابلر نشر ايتوب ، لكسيه لرن اوقتوب ، قرائتخانه
 و كئبخانه لرن تاسيس ايتوب خلق آره سينه معارف
 ومدنيت طاراتولرن اميد ايتهلر .

بعضا ، شوندى سوينچلى اشلر ايله برگوك ،
 مسلمانلر آره سنده كوريله باشلاغان اسكى لك وكيرور
 كيتولرنى دە يازوب اظهار تأسف ايتهلر . مثلاً : باشە
 يغشى غنه اشلب كيلگان نشر معارف جمعيتلرى
 صوڭ غه طابا بر نرسەدە اشلمى باشلاغانلر . اوللرى
 اولزرينڭ بوش وقتلرن كئبخانه و قرائتخانه لردە اوتكاره
 طورغان باشلر صوڭ غه طابا قاباقلردە اوتكاره باشلاغانلر .
 مسلمانلر زيمستوا نالوغلر بىنى بيك منتظم تولە
 ديكلرى حالده ، مسلمان مکتبلرينە زيمستوا آفچه
 سندن حصه چعارلماوينە ، ياكە بيك آز چعارلووينەدە
 مسلمان غزتلرلى دائما شكابت و تأسف ايتهلر .

مسلمانلردە ترقى هيچ شهبه سز بار . لکن بو
 ترقى شول درجه آفروندركه ، شونڭ ايچون مسلمان
 غزتلرلى بعضا بتونلاى اميدلرن اوزهلر : « بزگه نيچك
 گنه بولسەدە تيزرهك كشى يتشدررگه كيردك » ديلر .
 مسلمان خلقى آره سينە مدنيت كرتو مسئله سى
 مسلمان غزتلر لرنده هيچ شهبه سز لك مهم بر اورن
 طوتادر .

کوبدن توگل [۱۹۰۹ ده] مین اورال بویی مسلمانلرندن بر کشی ایله اوچراشدم. مسلمانچه معلوماتی کیك، اوزی غایت نازک طبیعتلی و انسانیتلی، مسلمان حیانتندن و عرب فلسفه سینک نچکه لگندن آشماينچه غنه سويلرگه یارانا طورغان بو کشی میگا، مسلمانچه بيك بخشى اوقولا طورغان بر مدرسه حالندن بیان ایتدی. اول مونی ماقطانوب و سوينوب بیان ایتدی. شولای بولسه ده آنک یوره گنده گی قايغولری بلنوب طور ایدی.

آنک سوزلرندن آکلاشلدیکه: «مسلمانلر نك حاضرگی حاللری بيك آوردر. اسکی فکرلر اعتباردن توشکان. یاکی فکرلر تعیین اینلوب یتنه گان. یاشلر قارتلردن ناچالر. اما فایده بارغانلقلری و آنار تلی طورغان یاکی لفتک نی دن عبارت ایکانلگی معلوم توگل. ایکنچی مارفدن حکومتدن فورقو بار. بر نرسه حقنده سوز قوزغالدیسه کوب شاولاماسقه، اشنی آفرون یوروترگه لزوم کوریله. یوقسه حکومتنی اورکتودن قورقیل. بونک مسلمانلر نك اوز آره سنده هم حکومت سیاستنده ظاهر بولغان ریاقسیه مسلمانلر نك حرکتلرن بيك یومشانتقان. هر آدیم باشنده بر ما- نعت گه طوغری کیلنده در.» بو کشینک میگا سویلا- وینه کوره، مسلمانلر آره سنده حاضر ایندی یخشى غنه مدرسه لرده بولا باشلاغان. مثلا: اورنبورغده گی مدرسه حسینییه بونلر جمله سننددر. لکن اشلر کینه تمامیله مطلوبچه بارمیدر.

بو کشینک استقبالننی فاراگهو کوروینه البته یول بار. چونکه مسلمانلر آره سنده یاکی غنه کوز آچیلوب بر قدر ترقی و تمدن حرکتلری کوریله باشلاو برلن داخلده و خارجه ریاقسیه ظاهر بولوب آنی باصارغه طربشووی حقیقه انساننی قايغورته چق بر حالدر.

فقط موندی حاللرگه قارابده، روسیه مسلمان لری نك بر ملت بولوب میدانغه چغو امیدلری بوش بر خیالندن عبارت دیب بولامی؟ البته بولمی. چونکه بونلر آره سنده گی ملی حرکت باکو، قزان، باغچه

سرای، کبی یرلرده گی بر نیچه کشی طرفندن ایجاد اینلگان صنعی بر حرکت گنه بولسه درست بوگا بر خیال دیب فارارغه طوغری کیلور ایدی. اما آلائی توگل. مسلمانلر آره سنده گی ملی حرکت بيك اساسلی صورتده بتون مسلمان خلقی آره سنده باردر. لکن اول حرکت نك زورراق روشده میدانغه چغوب کورینه آلووی ایچون بر مرکزگنه یوق. «مسلمان اتفافی» حکومت طرفندن تصدیق ایتمادی. مسلمان فرانسیسه سینک اعضالری آز. اوزلریده بيك قوتلی توگل. شول سببلی اولده مسلمان حرکتنه بر مرکز بولا آلمی. ترکستان مسلمانلری و قرغزلر ایسه دومانغه صایلاو حقوقندن محروم اینلگنچ بیگره کده مرکزسز و استنادسز قالدیلر. داخای روسیه ده گی اوزلرینک تورک قرداشلری ایله آنلر نك مناسبتلری یالکز سودا و تجارت اشلرندن گنه عبارتدر.

روسیه مسلمانلر نده ملی حرکت نك کیتکان صاین اوسه بارووینه اوچ سبب بار. برسی: تورک قوملر ندن کوبسینک کیتدکچه روسیه اداره سینه کره باروونندن عبارت تاریخی بر سببدر. ایکنچی روسیه ده بولغان عمومی بر حریت حرکتی. اوچنچی سی: صوگ وقتلرده بيك آچق کوریله باشلامش اولان، اسلام دنیا سینک او یغانووی.

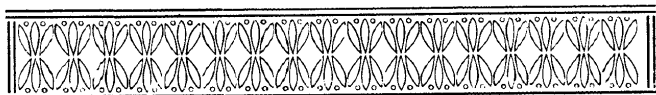
واقعا، بر حکومت قول آستنده یاشی طورغان تورک قوملرینک بر برسپله یافنلاشوب برله شماولری ممکنیدر؟ البته توگل. بو تورک قوم و قبیللری باشده اوزلری آبروم آبروم ترقی اینکان صاین بر برسپله اتحاد و مناسبتلری آرتنه باره چقدر. اما بارسندنده بیگرک، روسیه ده گی مسلمانلر نی بيك نقی او یغاتوب ترقی یولینه کرتکان نرسه روسیه ده گی عمومی حریت حرکتی بولدی. شونک شیکللوک آنلر نك ترقی حرکتلرینه اک زیاده مانع بولغان نرسه ده عموم روسیه سیاستندک ظاهر بولغان ریاقسیه بولدی. چونکه مسلمانلر ده حیات عمومی هنوز بيك ضعیفی در. آنلر بيك تیز بوگولوب توشلر. آنلر ۱۹۰۶ نچی یلده گی امید و خیاللر ایله ۱۹۰۹ نچی یلده گی

شيلولرى روسيەدە ادارە مشروطەنىڭ بالئەل اور-
نلاشوى سايەسەندەگنە مەمكىن بولماقچىدۇر .

حاضرگى شىكىللى رىياسىيە و اوزگارېش زما-
ندە ، مقصدلر و حرەكتلر عەومى بىر طومان اچىندە
مېھم قالغان بىر وقتدە استىقبالىنى كىشىف ايتووى چىتىن
دۇر . خصوصاً روسيە مەسلمانلرى شىكىللى ياڭى غنە
اويغانا باشلاغان و كېڭ مقصدغە خادىم بولغان مىلى
حرەكتلرى ياڭى غنە قوزغالغان خەلقلر اىچون موندى
زمانلر بىك آوردۇر .

اگر مەسلمانلردە ترقى و تەدىن آرزوسەندىن
بولغان بو حرەكت گە روس افكار عەومىيەسى آزغنە
بولسە قولاق سالوب ، آنلرنىڭ بو مقصدلرېنە حسن
توچە كورساتسە ، مەسلمانلر اوزلرن روسيەدە اوڭاي
بالالار دىب حس ايتەماسلر ، آيروملىق و چىت گە
تېيىلگانلىك حسى ايلە كېسەنەماسلر و بو ايسە مەسلمان
لرنىڭ اوزلرى اىچوندى ، عەوم روسيە حكومتى اىچوندى
فائەدى بولور ايدى .

(« روسقايا مېصل » غ . آيسىف)

تور كېچە مو ، توڭلمو ؟

« شورا » دە يازلمىش مقالەلر مناسەتتى ايل
دەتېر « ايدىل » غزەتەسنىڭ « تور كېچە مو ، توڭلمو » نامى
ايلە بىر انتقاد درج اولنىشىدۇر (نومر ۲۹۰) . « شورا »
اوقۇچىلرى اوشبو انتقادنى طوغرىدىن طوغرى كور-
سونلر اىچون بو يردە نقل قىلمىز . (عىنا) :

۱۷ نچى عدد « شورا » دە ھادى آطلاسى
ايلە معلم حسن على افندىلرنىڭ توركى سوزلر توغرى-
سندە يازدقلىرى بزم دقتەزى چىلب ايتىدى . ھادى
افندى « قالا » نىڭ تور كېچە اوامايوب عربچە اولان
« قلە » دن تورلاندكىنى يازغان وقتدە حسن افندى
« رەت » « سارژىن » نىڭ توركى لىكنى اوستىگە چىغا-
رغە طرشەدۇر .

حقيقتلرنى بىرگە جىيوب ، مەدىت حرەكتندە ھەمىشە
اولىكىچە غىرت ايلە دوام ايتارگە بولدىرا آلەمىلر .

بوندىن ماعدا ، روسيە مەسلمانلردە تەدىن و
ترقى حرەكتىنىڭ آقرون باروېنە بىر سەبەب دە ، آنلرنىڭ
اسكى حىيات و مەشىت لرنىڭ بىر يولورگە مەجبور بو-
لوويدۇر . روسيەدەگى تور ك قىبىلەلرنىڭ بەعضىلرى
تەماملە مەدىت دن محروم اولوب كوچەلك ايلە ھەر
كېچەسەلردە ، كو بىرەك بىر قىسمىنىڭ خصوصاً اورنە
آز يادە غىلرېنىڭ اوزلرنىڭ ايسكى بىر مەدىتلىرى و
اوزلرېنە مخصوص بىر اصول مەشىتلىرى باردۇر .

درست ، باشقە يىرلردە اولدىغى شىكىللى ، روسيە
دە دە مەسلمانلر اوستىنە تەصب چوگوب ، آنلر بىر باغانا
غە بە يىلە نوب قالدېلر . آنار آره سەندە اوز مەدىت
لرېدە ترقى ايتە آلەمادى . شولاي بولسەدە اوزلرنىڭ
ايسكى بىر مەدىتلىرى ، تارىخ و ادبىياتلىرى ، اوز
لرېنە مخصوص بىر اصول مەشىت و دىنياغە قاراشلىرى
بارلغىن ايسكە توشورە آللر . بوندىن آيرىلو آنلر
اىچون چىتىن كور يىلە . شونىڭ ايلە بىرلر ، مەسلمانلر
آره سەندە بىكى مەدىت ترقى ايتو باشلاو بىرلن :
« مەسلمانلرنىڭ ترقى و تەكملى اىچون اسلام دىنى
مەسەلمىدۇر ؟ » دېگان سۇال باڭدان مەدانغە قويولدى .

بو سۇال گە تركىيە ، ايران و روسيە مەسلمان
لرى جواب بېرما كچى بوللار . تركىيە و روسيە
مەسلمانلردە بو جوابنى بېر وچىلر ھەم مەسلمان ھەم
تور ك بولغان غە كورە ، اسلام دىنى ايلە تور ك نىلى
اىكىسى بىر يولى امتەھان غە قويولادۇر .

بافەلم ، بو مەسلمان توركار اوزلرنىڭ اسلام
روحن بوغالتمايىچە ، ملىت روحن كوتارە طورغان
بىكى ياوروبا مەدىت قىبول ايتوب ، اىكىس بىرگە
جىبا آلورلىرى ؟

تور كىيە و روسيە مەسلمانلرى اىچون بو مەسئەلە
فوق العادە مەھمۇر . تركىيەدەگى مەسلمانلرنىڭ مەدىت
حرەكتندەگى موفقىت و عدم موفقىتلىرى روسيە
مەسلمانلرېنە بىك زور تاثير ايتە چىكدۇر . شونىڭ ايلە
بىرلر ، روسيە مەسلمانلرنىڭ مەدىت دىياسىيە قو-

اولچاندىكى معلومدر. «سازين» روسچەدر. بونڭ توركيجەسى «فولاچ» در. آنچق تورك استعمالندە فولاچ اوچ آرشين، آرشين اوچ قارشدر. دخيدە سازين نڭ «سازات» (اوپورتىق) دن اشتقاقى، يرني اولچاگانده اوپورتلغان، بر معروف آغاچلرگە آيتلوب شوندىن اسم بولمقى ياقنراق احتمالدر. بونڭ مثلى عربلرەگى «نصب» بولادر.

حسن افنديدن اوشبو خصوصە آرئغراق تفصيل كوتامز.

تېخىم

تحصيل عمومى.

اوشبو كونلرە غ. دومادە مذاكرە ايدلنەچك «تحصيل عمومى» مسئلەسى نە شيدىن عبارت ايدىكى ۱۸ نچى عدد «شورا» دە بيان قىلندى.

روسىيە اسلاملار يىڭىلىمى تارىخلىرى بوكون گە قدر خىرت دورى، داغستان دورى، اسخولاستيك دورى، انتباه دورى اسمندە دورت دورگە (*) آيرلمش ايدى. شمدى اوشبو تحصيل عمومى نظامى عمل گە قويلىق سېيندىن اولگىلىرى كىبى طبيعى دگل بلسكە غايت دەشتلى اولان بىشنىچى دور باشلانادر. روسيەدە طوروچى پولاقلىرى، يهودلر، نەسەلر اوشبو بىشنىچى دور حقتە، بىز مسلمانلرغە شريك ايسەلرەدە حاضرلك اعتبارنچە آنلر ايله بىزلر آراسىندە تفاوت زوردر. حاضرلنمش كىمەسەلر اوتلرغەدە كورلر صو- لرغە دە! حاضرلكلرى سېيندىن بر ضرردە كورمازلر، بلكە ضرر كورلەچك يردە فائىدە آلورلر، اما حاضر لنماش آدملر يغهورلر آستندە و قزو پىچلر قارشو سندنە اولسون طوررغە توزە آلمازلر. شونڭ اېچون (*) بونار «كتب سته» نام رسالەدە بيان ايدلمشدر.

بىز بونلرى اوفوغاچ اوز بلكەمى يازوب «لغت» چىلرگە عرض ايتمكىنى مناسب كوردك. بىز- مچە «قالا» اصل توركى اولوب عربلر بونى توركدن آلوب عربلشدرگانلردر. زىرا «قالا»، «فولا» دن تورلنگان. «فولا» روسچە «گرېست» عربچە «حصار» در. غالباً «فولا» نى بر يردە جبولوب اوپورغان خلق، دشمانلردن صافلانور اېچون ياصىلر و بوندىن اوتىرى شوگرگە «قالا» اسميدە بىرلشدر. «فولا» قولانتمق مصدرندن آلنمشدر. قولانتمق- توكك (آودارمق) معناسىندەدر. بر يرگە تاش توفراقنى كېتروب قولانته قولانته «فولا» ياصادقلىرىدىن حصارغە «فولا» دىنامشدر.

«رەت» نڭ توركى اولمقندە حسن افنديڭ دىلىلى: «تزمك» معناسىندە اولان «ايره مك» دن، اسم مصدر اولوب درست يازلغانزە «ايرهت» كىرك ايدى ديور.

بىزچە «ايره مك»، تزمك ايدكنە دليل كىركدر. بو «رەت» نى روس، توركدن آلغان بولسە ايدى آزغنە تورلندىرگان بولورلر ايدى. بو سوزنى روسقە قاتناشقان تورك طائفەلرى گنە سويليلر و روسدىن يراق تورغان توركلر بوڭا بىكدە ياتسەلر. توركيدە «بوى» دىنلە «بوى، بوى» نىزلوب تورديلر- كىبى. بو دليللر «رەت» سوزىڭ روس سوزى ايدكىنى بىلدەردر. دخيدە باغچە نڭ كىسەكلر يە «طقه» غە روسچە «غراد» دىنلە. روسلرڭ «راد» لرى اوشبونڭ مختصرى بولادر.

«سازين» نڭ توركىلنگندە «چاچ اين» دن بو- زلمشدر (چاچىق) توركلىلرە بىك ايسكىدە بار، قول ايله چاچلنگان نرسە ۳- ۴ آرشين يراققە بار- ميدر، شونداى يراققغە توركىلر «چاچ اين» دىه آت قويمشلرە كىلە كىلە «چ»، «ج» غە آلنمشدر، دىدر. بىزچە بۇدە هېچ بر دليلسىز احتمال غنەدر. بونداى احتماللر برلە اصل لغت شولاي بولغاندر دىرگە يارامى. اولچاودە چاچوبرلە اولچاندىكى معلوم دگلدر. بلكە كىشېڭ بوى برلە قولنڭ اوزنلقبە

(۱) دینی محله مکتبلمز تحصیل عمومی نظاملرندن مستثنا طوتلسونلر .

(۲) تحصیل عمومی نظامی ایله آچیلماق مکتبلمز (ناچالنی اوچیلیشچه) ده درسلمز اوز تلامز و اوز یازومز ایله اولسون .

(۳) بونک ایله برابر دین و تیللمز یخشی اوفولسون .
(۴) اوشبو مکتبلمز (ناچالنی اوچیلیشچه) ده دین هم اوزمزنک ملی تیل معلملری اداره روحانیلمز اشتراکی ایله حل قیلنسون .

اوشبو مقصدلرنی تیوشلی اورنلرغه یتشدرر ایچون انتخاب ایلمش کامیسیه ، اورنبورغ مسلمان لرنینک طلبلرنی غ . دوماده معارف کامیسیه سینک رئیس فون آنره ب اوزرینه تیلفرام ایله تبلیغ ایتمش ، تیلفراملرنک کوپیلرینی همه فراقسیه نک لیدرلرینه ، تورلی مسلیکده اولان زور غزته لرگه تابشرمشدر . بیگ مشقت ایله اولسه ده یکرمی ییل ایچنده بر قدر معلملمز ، درس کتابلمز میدان غه چیقوب قالدی . بوکاده چوق شکر . اگرده بونلر اولمیه ایدی ، چواشلردن چیرمشلردن فرقسز برملت اولوب قالمش اولور ایکن تیللمز و یازومز اوفولسون ، دیبورگه یول اولماز ایدی .

اورنبورغ مسلمانلری طرفندن صورلمش سؤالدر ، اساس اعتبارنچه درست و حقلی سؤالدر اولوب باشقه یرده اولان مسلمانلرنک مقصودلری ده شوکا موافق اولسه کرک . مذکور حاجتلمز قبول ایلمسه ایلماسه ده ، دین و ملت بولنده علم و فکر ایله خدمت ایدرگه اقتدارلری اولان ذاتلمز ایچون آرمی طاللی خدمت ایده چک دور باشلانادر . اوشبو خدمتلرنک نهلردن عبارت اوله چقی حقدنه اوزوقتی ایله « شورا » ده یازلنوب طورلور (انشأ الله) .

ماننده شجر ثابت اولور ثابت اولانلر هر قانغی اشنک اهلی ایسه ک آنده دوام ایتم .
« ضیا پاشا »

پولاقلمز ، نمسه و یهودلر ایچون خوفلی دگل تحصیل عمومی ، بزنگ ایچون اوزمزنک حاضرلکسزلگمز سببندن ملیتمز و دینمزه فائده لی اولمیه چغنی سویلرگه حاجت یوق .

بو کونده پولاقلمز ، نمسه لری قیلنندن مکمل اد- بیاتمز ، درس کتابلمز ، علم تربیه ده ماهر معلملمز ، ملی مکتبلمز و « دارالمعلمین » لرمز یتارلک درجه ده ده اولنوب طورسملر ایدی ، پولاقلمز و نمسه لری قیلنندن بزلر هم « تحصیل عمومی » نظاملرندن قور- قماز ایکن . ایمدی بو طوغروده هیچ کیمگه اوپکالرگه اورنمز یوق ، بتون عیب اوزمزه در . تحصیل عمومی ، نظام اولوب چیقماق بوندن ۳۰ ییل مقدم معلوم ایدی ، بز شونی بیل طوروب حاضرلک کورمادک . بز ، اوستمزه کیلچک بوران داوللرنی کیرتلمز ایله بووب طورمق ، زور تاشولرنی سالام سالوب توقتا- مق فکرنده اولدق . دینی اعتقادلر اوگرتمک ، درستلب قرآن شریف تعلیم ایتمکده اولان مکتبلمزنی بدعت ساناب آرسلانندن قاچار کبی قاچدق . قزلرمز اوقو- سونلرمی یوقمی ؟ بحثلری ایله وقت ضایع ایکنک . شمدی آز کونلر سوکنده ملی و دینی مکتبلمزگه دگل بلیکه « ناچالنی اوچیلیشچه » گه قزلرمزنی اوز قولمز ایله ایلتوب تابشراچقمز . « آریبا » ، « چانا » دیه اوفونمقدن تقوالق ایتمیکمز یرینه بالالرمز یوکره یوکره الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم » قول شریفی شمدی بزگه تمام صادق اولدی .

غزته لرمزنک اوست اوستنه یازوب طورمقلری سببندن مسئله ناک اهمیتی بر آز آکلاشانه باشلادی . اورنبورغ مسلمانلری اوشبو اوکتابرنک ۱ نچی کوننک شهر تیاتری بناسینه جیلوب مسئله نی مذاکره قیلدی . یلر . سکسان جلدلی بر کتابنک سکز سطرده عبارت اولان فهرستی بو مجلسده اوقولدی . اشلرنک نیچوک اوله چغنی آکلار ایچون بو قدر هم یتارلکدر . اوشبونک ایچون نچه مکلردن عبارت اولان مسلمانلر جمعیتی شمدیلک اوشبو قرارلرنی ویردی :

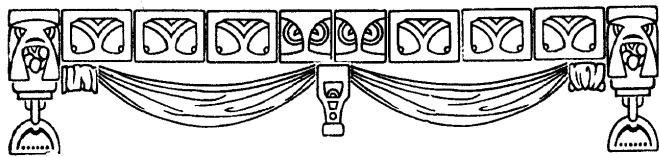

قزق ترقى .

بىك قزق ايتە ترقى ، روسىيە اسلاملىرى
 ايسكىلىك كە قايتودر ذاتا علم عرفانلىرى
 عصيان ايتساڭ ، ايت شولاي آنلر كىك حقلق ايچون
 كۆبى عىيان ايتسەلر حقلقە در عىيانلىرى
 سردار اولمق ايتسە ساڭ يالغانغە خدمت ايله سىن !
 كم حقيقت دوشمانى ، شولدور آلارنىڭ خانلىرى
 آرتق اجتهاد بلەن ، آنلر اوقوغە صالحى درد
 تارتا دور بىلەب چىھاللىرى ، يىب - آرقانلىرى
 هر شهر قالغان قارانغى ، ياقى بولغان شول حاضر ؛
 بحر خىزرنىڭ چىپىندە تورغان استرخانلىرى
 يىر بوزىندە تىب نىگىز دوستلق ، قارنداشلىك بارا
 بر آدمە قالماغانلر ، معرفت دوشمانلىرى
 هر كشى ژورنال اوقى ، اوقى غزىتە - هم كىتاب
 برىر آرطلق كون صابون بىگىرەك كۆب آرتا سانلىرى
 هر آتە چىلدە طاوقىلدە اوقودن چىرلىلر
 هر اوروندى مىلى چىر اوبىنار موزىق آرغانلىرى
 يالترى بىرلىك آيى ، بىرلىك قوياشى - يولدىزى
 بىر فىكرگە كىلدىلر ، بو تىكرىنىڭ انسانلىرى
 بىدى غىبىتلر ، عادوتلر ، نفاق ، بىھتان ، حسد
 ايت آشىلر تىك حاضر اچلى مى انسان فانلىرى
 طولدى مەكىلر شاگرد ابرلر شاگرد قىلر بلەن
 فولغە توتقانلر كىتاب ، ياتقانلىرى تورغانلىرى
 نىچە دوقتورلر ، طبىبلر ، صحرائى جولان ايدىر
 بىر بە بىر قرغىزگە شفا در دارو درمانلىرى
 چقىدى مەمارلر - محررلر - اديب - بىك كۆب شاعر
 بوز يىكتىڭ موكلارن تىكرار ايتو ديوانلىرى
 فسقە سى فائق بولوب كىتىدك حاضر ياوروپاغە
 قالمادى روسىيە ايتىپدە تاتارنىڭ خاملىرى .

مرسد و مخاره

طرويسكى - « محمد عليه السلام » رساله سنه هجرتدن ١٦ آى صوڭ قبله نڭ تحويل اولنديغى بيان ايدلمش، اما ادريس حميدى « تاريخ كامل » گه متابعت ايله ١٨ آى صوڭ شعبان اينده تحويل ايد- لديكنى روايت ايتمش. بعض بر تاريخ كتابلرنده ١٦ آيدن بر نچه كون صوڭ رجب آينڭ يارومى اولان دوشنبه كون تحويل ايدلديكى بيان ايدلمشدر. مختلفى روايتلرنڭ فانقيسى طوغرى و فانقيسن آله طوتوب بالالرغه تعليم ايدرگه تيرشلى اولور؟ «شورا» ده بو حقه يازلسه يغشى اولور ايدى.

احمد بن حسين العبيدى

«شورا»: - تحويل قبله حقنده سير عالملى ايله مؤرخلرنڭ اختلافلى كوب اولسه ده شاذ اولان روايتلردن صرف نظر ايدلنسه اورتالقه اوشبو ايكي روايت قالور: برى هجرتنڭ ايكنچى بيلنده اون آلتى آى صوڭ و ايكنچيسى ده اون بدى آى صوڭ (اون سگزنچى آى باشنده) روايتلر بدر. مؤرخلرنڭ شيخى اولان محمد بن جرير طبرى اوز- يذڭ «جامع البيان» نام تفسيرنده (ج ٢، ص ٤٣-٤٤) اوشبو طوغر وده اولان حديثلرنى و مختلفى روايتلرنى نقل ايتديكى حالده «تاريخ الامم» ده (ج ٢، ص ٢٦٥) اون سگزنچى آى باشى شعبان روايتى ايله اون آلتى آى تمامى روايتنى گنه ايراد قيلمشدر. «محمد عليه السلام» رساله سبىنى ترتيب ايتديكمزده طرفمزدن تعيين ايدلمش مسالك، اختلافلى روايتلر حقنده صوڭ زمانده فن اهليدڭ فن گه تطبيق ايتمش اولدقلى روايتنى اختيار ايتمكدن و بويله اش كورلمايدكنده ممكن قدر بخارى ايله مسلم حديثلريده متابعت ايلمكدن عبارت ايدى. تحويل قبله روايتلردن برينى

ترجيح ايدر ايچون فنى بر دليل وارلغندن خبرمز اوامادى، شونڭ ايچونى بخارى ايله مسلم صحيفلر ينه مراجعت ايتدك. بخارى راويسى شك قبلديغى حالده مسلم راويسى ترددسز فلانسز: «صليت مع النبى صلى الله عليه وسلم الى بيت المقدس سنة عشر شهرا» ديه نقل ايلمش (ج ١ ص ١٤٨). امام نسائى بونى دخى ده آچيق قيلول: «قدم رسول الله صلى الله عليه وسلم المدينة فصرى نحو بيت المقدس ستة عشر شهرا» ديه روايت ايتمشدر (المجتبى ج ١ ص ١٢١) ايشته اوشبو سببدن بزلر تعيين طريقى ايله دگل بلكه تخمين طريقى ايله «اون آلتى آى قدر بر مدت» ديه تعبير ايلدك. بو عبارت ايسه هر ايكي روايت ايچونده مساعدر. خصوصا خاطرمرگه: «توگال آيلرنى غنه اعتبارغه آلو- چيلر اون آلتى آى ديه و كسرلر ايله صاناوچيلر اون بدى آى ديه صانامش اولماسونلر» ديه بر شى كلدى. بوڭا كوره بو طوغر وده اولان هر ايكي روايت برگه راجع اولوب هر ايكيسى ده: «هجرتدن ايكنچى بيل شعباننده تحويل ايدلدى» ديمكدن عبارت اولور. درس اوقوتوچى معلم و معلملر اوشبو فسقه سوزنى مشافهت طريقىدغه آيتسه لر، بالالر پك ينگل آڭلاسه لر كرك. اما «اون سكر آى صو- كنده» دييولمش سوزنى بزلر «تاريخ كامل» ده كورمادك. اون سكر آى تمامى صوڭنده اولان آى شعبان دگل بلكه شهر رمضاندر. «كامل» عبارتى ايسه: «فامر الله ان يستقبل الكعبة يوم الثلاثاء من شعبان على رأس ثمانية عشر شهرا من قدومه المدينة وقيل على رأس ستة عشر شهرا» در (ج ٢ ص ٤٣). «كامل» نڭ بو يرده: «على رأس ستة عشر» ديمش سوزى ناسخلر طرفندن ميدانه كتورلمش سهو اولسه كرك. زيرا ابن الاثير هر نه قدر تصريح ايتماسه ده بو سوزنى طبريدن نقل ايتمشدر. طبرينڭ اوشبو روايت فائده سبب كتورمش حديشى: «بعد ما هاجر رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى نحو بيت المقدس ستة عشر شهرا ثم وجه بعد

مېنم توركچه توگل ديب يازغان بعض سوزلر منى توركچه ديه اثبات ايدهرگه طرشادر. شول مناسبت بلهن مينده اول سوزلر نك توركچه توگللگن نرسه دن استدلال ايتدكمنى يازمقچى بولدم.

مذكور سوزلردن اميد، خواجه سوزلرون ش. ساهى نك «قاموس تركى» سينه استنادا (ج ۱ ص ۱۶۹، ج ۲ ص ۵۹۰) نوركى توگل ديه يازمىش ايدم. درست توركچه اميد ايتمك معنى سنده بولغان اوموق سوزى هم فوجه سوزينك بپوك، مقتدر، عاقل معنى لرينه اطلاقى بار. فقط بولارغنه اميد نك اوموقدن، خواجه نك فوجه دن آندووينه دليل بولوب يتيه سه لر كرك.

رهت سوزى روسچه рядъ، فاراول سوزى карауль سوزندن آلدنى ظن ايدلمىش ايدى. بوران سوزينك بورامق مصدرى ايله آرتق مناسبتى كورنمى. روسلرده داوا، معنى سنده بولغان буря سوزيده بار. ساژين، پود سوزلر يده چات روس سوزى توسلى استعمال ايدلر. بعضلر كى سارژين ديب استعمال ايتساك حسن على آندينك ظن ايدكى «چاچ اين» سوزندن بيگرهك پرافلانادر.

تاتار تلينه روس سوزينك فاتشووينه كوب سببلر طابارغه ممكن، اما روسلر نك تاتار سوزلرن استعمالگه قاي وقت مجبور بولولرى بزگه معلوم توگل. روس تليينك بز نك حاضرگى تلمزگه فاراغانده ئه لله نيقدىر باي (يعنى احتياج سز) ايدكنده هيچ شبهه يوق؛ هر تاتار نك كوز آلدنده بولا طورغان رامكا، صاماؤور، اسكاميه لرگه تاتارچه اسملر طاب بلوب سويله نمه دكى حالده روسلر نك حتى ايك چپتن فنى تعبير لرگه ده اوز سوزلرن كرتدكلرى معلومدر. شولوق عدد «شورا» ده هادى آندى «فالا» سوزينكده تاتارچه توگللگن اثبات ايتكان. حالبوكه فالا سوزى قالمق مصدرندن فعل اولدقندن تاتار چه لغن دعوا قيلورغه دليلده بار.

حسن على آندى: «بره و چغوب بو سوز توركچه توگل، ايكنچى سى اول سوز توركچه توگل، ديسه بارچه

ذلك نحو الكعبة» عبارتى ايله يازلمشدر. شونك ايچون بونده «على رأس» سوزى موافق اولماز، مع ما فيه بو مسئله، اعتقادى و تكليفى دگلدر، بوگا هم بر عمل شرعى ده مترتب اولماز. شونك ايچون سبر اهلى اختيار ايتمىش سوزلردن برينى تصويب وايكنچى سنى تخطئه قيلورغه دينى جهندن لزوم يوق. بزم بونده سويلامىش شيلرمز بالسكر تاريخى جهندن هم ده ظن غالب كه مبنيدر. الله تعالى بنده لرگه ايركن حالنده قالدرمىش نرسه لرنى ايركن حالنده طوتوق، بزم مقدس بر مسلكه زدر. والله اعلم بالصواب.

◆◆

پيشپك - پريژوال، پيشپك، اوليا آتا اوباز لرنده آليكساندرونسكى اسملى تاغ اچلرنده ياشا. مقده اولان فرغيز طائفه لرى اوزلر ينى فزاقلردن باشقه بر قوم حساب ايدلر، اوزلر ينك دعوالرينه كوره گويا بونلر «عكاشه» اسمنده اولان صحابه نسلندن تارالغانلر ايمىش. بو دعوا درست اولورغه ممكنيدر؟ اوشبو طوغورده «شورا» ده بر ابكى جمله يازلسه ايدى.

س. چيركاسف.

«شورا»: - «عكاشه نسلندن اولمقلى ممكن دگل» دييورگه اقتدارمز يوق، ممكندر، فقط نسل و سلاله طوغورلر نك «ممكن» لك كه بنا قيلنوب حكم ايدلماز، بلكه اوز بابنده معتبر اوله چق روشده دليل كتورمك لازم اولور. صحابه نسلندن اولمقنى دعوى ايتمك، فرغيز و فزاق قبيله لر ينك بعض بر آدم لرنده يوقسه بر نوع خسته لكميدر؟ اصحاب كرام آراسنده اوچ دورت عكاشه اسمنده صحابه لر اولسه ده خاتونلرى و بالالرى وار ايدىمى، نسللرى قالدىمى يوقسه منقرض اولدىلرمى؟ بو طوغورده آچيىق معلومات يوقدر. فرغيز و فزاقلردن باشقه اولورلر ايسه بو طوغورده اعتراض قيلورغه اورن كورلمى.

◆◆

مالمژ - «شورا» نك ۱۸ نچى عددنده محترم معلم حسن على آندى «تل ياريشى» مجوعه سنده

تیمور بولی ایچون بیارلمش اعانتنک جملہ سی یوز بیگ روپیہ (روس آقچہ سی ایلہ ۶۰۰۰۰۰ صوم) اولمشدر.

منع مسکرات. اهل اسلامنی ایسرنکچ ایچمکدن منع ایتمک خصوصندہ استانبولده بر جمعیت تاسیس ایلمش، جمعیت ایسه اوشبو یولده هر توری چاره لرنی کوره چکدر.

آفریقاده اسلام. اوزلرینه تابع اولان ملکترلده یرلی خلقلرنک اسلام دینینه محبت ایدوب کوندن کون اسلام دیننی قبول ایتمک لرنینه بر چاره اولمق امید ایله گیرمانیا دولتی پک کوب میسیونیرلر بیاررگه قرار ویرمشدر.

هم عالم هم دوقتور. احمد ولی اسمندہ مصرلی بر مسلمان، جامع الازهرده تحصیل وقرآن شریف حفظ ایتمکدن سوک دارالعلوم مدرسه سینہ قبول اولنش. دورت سنہ سوکندہ شهادت نامه آلوب معلمک خدمتندہ اولمش. سوکره عرب لسانی معلمی اولرق «برلین» ده السنہ شرفیه مکتبنہ سفر ایتمش. ایشته بوندہ معلمک وظیفه سینہ ادا ایتمیکی حالده دار الفنونده طب شعبه سینہ مداومت ایدوب دوقتورلق شهادت نامه سی آلمشدر. یاشی ۳۰ ده در.

سوزلرمزدن آیرلورمز» دیدر. درست، مسئلہنی بو نقطه دنگنه قاراب، بعض هیچ بر مناسبتنی بولماغان چیت سوزلرنیده آزماز اوغشاوی بله ننگنه تورکچه دیب حکم ایتمو، شونک بلهن تلمزنی بایتمو ممکن ایسه - ظن ایده من، تلمز بیک تیز آراده بایوب بیتسه کیرک. فقط مونک اورنینه اوزمزنک یوغالغان سوزلرمزنی کوبرک طابارغه طرشساق فائده لیرک بولماسمیکان؟ هادی آطالسی جنابلری موندی سوز لرنی بیک کوب طاوب، «تل یاریشی» نه درج ایتمش ایدی. تاغی شولای اجتهاد اینوچی بولسه احتمال بایناق سوزلر طابلور. اگر آزماز اوغشا- تولر بله ننگنه بزدن آلغان سوز دیه حکم ایتمو بولسه، بر کون ایکنچی بره و چغوب روسلرنک دنیا غه کیلگاندن بیرلی کیره کلی بولغان *шесть, четыре* سوزلرن فارسچه چهار، شست سوزلرندن آلدنقن دعوا قیلماسمی؟

حسن علی افندی تن سوزن هم تورکچه دیه دعوا ایتمسه ده نیندی سوزدن آلدنقن، یایسه شول کوبنچوک تورکچه بولوون یازمامشدر. حالبوکه تور- کچه سوزنی ایشتولگانچه یازو طرفداری محررلر مزده «تن» نی تن صورتندہ تورکی املا بلهن یازمیلر. شمس الدین سامی هم فارسچه دیه اشاره له- مشدر (ج ۲، ص ۴۴۱).

ع. دین محمد.

«تل یاریشی» مقاله لری حقندہ.

(باشی «تل یاریشی» مجموعه سندہ ۱۸۵ - ۱۸۶ بیتارده)

بو مقاله ده (*) اون جیدی توشک یات سوز باردر: فائده (اوج توشده)، آچمیننک (ایکی توشده)، لکن، همیشه، گمان، انکار، بس، البته، کل، وقت، علم، تربیه، کسب، شهر، ژاغون، فلم، نادان - برر توشده درلر.

(*) «تل یاریشی» مجموعه سندہ «باقچه چیلق» اسملی مقاله. ۳۰ نچی بیتده.

اسلام و مسلمانلرغه عائد قسقه خبرلر.

استانبول. شیخ الاسلام طرفندن منبرلرده اوفولاچق خطبه لرنی کوکلگه بیکلاب کویلاب اوقومق یرنده زمانه غه موافق صورتندہ تعلیم و تربیه، وعظ و نصیحت گه دائر اولمقاری حقندہ تدبیر قیلنمشدر. اوشنداق جامعلرده واعظلق ایبر ایچون علم جہتندن مقتدر ایدیکلری حقندہ شهادت نامه لری اولمق ایله فرمان تارالمشدر.

حجاز تیمور یولی. هندستانده «لاهور» شهرنک چقمقده اولان «وطن» جریده سی طرفندن حجاز

مستئنا قالور.)

چاچمق دن صیغهٔ حالیه چاچوب یازلوغه نیوش اولان سوز دورت توشده ساچوب یازلغان. شول روشچه یا کاش یازوچیلر بزه کوب در. نه اوچون بویل ساتاشوب یازدیقلرینی هیچ کم بلهیدر. چای، چاپان، چالغی - سوزلری سای، ساپان، سالفی - روشنده یازلوری خطا بولسه - چاچ، چاچاق، چاچمق - سوزلرن - صاچ، ساچاق، ساچمق - یازمق نه اوچون خطا بولماسون؟ بیگرکده بولر اولای سوبله نیمیلرده.

تلمزده مفعول فیه اداتی (ده) در. ۳۱ نچی بیتنک برنچی بولنده «بو یللرنی بازارلرده» دیگهن سوزی یا کاش اولوب، «بویللرده بازارلرده» کرکدر. آلتنچی بولده «روسلر بافچه لرنده کیندر یتکروب» دیدیکی یا کاش در. «یتشتروب» کرکدر. ۸-۹ بوللرده «طور پوشه» سوزی باردر. مونی اصلنجه «دور باچه» یازو تیوشدر. فایان سوزی فایدن، آفتق - قالغان، چباغش - چاباغچ (چابامق مصدرندن) کرکدر.

۱۷ نچی بولده «نیوشلی اوراقلر ساچوب یاخشیغنه وقتنده باشلاسلر» دیگهن سوزنده ساچوب دن سونقی سوزلر حال بولوغه یارامادیغندن، همده باشلاسلر دن مقدم فعل حال یوقلغندن هیچ بر معنا آکلاشلمایدن. یازوچینک مرادی بویله بولسه کرک: «هر یرنک اوزینه نیوشلی اولان اورلقینی اوز میزگننه چاچسلر تیلرربورمه سلر» در. «یاز باشنده سوفا ایله چیر چرتسلر یا که یاشلکده علم اویره نسلر» عام ایله سوقانی وصل قلو بلاغت فاعده لرینه بوتونلهی خلافتدر.

«شهرلرده ناتار بالالری اسلرنده یرتق کیوملر» دیدیکنده حال تمام بولماغان. «یرتق کیوملر بولدیغی حالده» دیو کرک ابدی. یا خود «ناتار بالالری اوست باشلری یرتق و آلاما کوینچه» دیسه عربچه اولان، حال سوزی چغوب قالور ابدی. شو یوغار یئغی جمله لر اچنده (اسلر) سوزی بار. لرنی ناشلاسه ق اس بولوب قالا. بو فاندای کلمه؟ تورک نلنک موندای

بولردن بارچه سینک اوزمزچه معنالی باردر: فائده - تابش، سیب، سیبک؛ لکن - براق، آچمینک (درستی آسمینق) - سکزده برلک؛ همیشه - یالان؛ گمان قلمق - چامالامق؛ انکار ایتمک - چیت دیمک، بوش دیمک؛ بس - ایندی؛ البته - بیلگیلی؛ کل - بارلق، بارچه؛ وقت - چاق؛ علم - بلم، بلسگی؛ تربیه - آسراو؛ کسب - . . . .؛ شهر - قالا؛ ژاغون - اوت آربا؛ قلم - بنهو؛ نادان - بلمسز معنالرنده در.

چیر حسابنده روسلر سکزده بر (ثمن) گه осменникъ دیورلر. بزم حرف ایله یازلنده اوسمینق بولورغه تیوش ابدی، س - چه که آالشوب خطا اولارق آچمینق سوبله نه ویازلادر. باشقردلرده چیر مول زمانلرده بر دیسه تنه نك بویی یوز، اینی سکسه ن ساژیندن سانالوب، سکز مک مربع ساژین بولور ابدی. شونک سکزده بری ۱۰۰۰ ساژین آسمینق بولادر.

بومقالده آلتی توشده پود، بر توشده کاپسته، ساژین، خوجه سوزلری باردر. بولر اوز تلمز، اوز مالهمزدرلر. فقط بولر اصللرندن اوزگه ردکلرندن چیت سوز بولوب تانلمشدر. اصلده بولر کوب پوسته، بوت، چاچین، قوجا ایدیلر. باشلابقی اوچه وی روسلرغه، سوکفی بره وی فارسله تاشلانوب تلمزدن بوغالبشدر. بولرنی اثبات اوچون دلایلرمز مقتی ایسه ده اورن آزلقندن قویه تورددق.

نوپراق اچنده اوسه تورغان بوشلردن بری آمریقادن بهره ک یارنی آتاسی آرقلی کیلترلدیکی مناسبت ایله بهرهنگی آتالمشدر. روسلرده - ه - ایله - ک - حرفلری یوقلغندن беренги دیمشلر. شوندن آلوب فازانلیلرده بهرهنگی دیه سوبله ب یازلر. بو نرسه اوزی، پشکهن سوک فاردن یومارلاب یاسالغان توبقه اوقشاپ توردیغی اوچون بورنغی بابالرمز فارتوب دیب آت قویغانلر. فریمیلر واولردن آیرلش میشه لر بو کونده ده فارتوب دیه سوبیلر. بارچه تورک بالالری موندن آیرلماسقه تیوشدر. (بول توز

صیغه لرینه - گه - توتاشوب اوگه کرک ایدی. «آکارغه» سوزنده گی - غه فایدن کیله ؟ ر - ، گئا ، آ - فایدن کیله لر ؟ تلنک فاعده لری بر یاق چینکه بر اقلوب ، قای فانتنک خاطر ی اوچون موندای یا کلسلرغه ارتکاب ایتله ؟ - جوا بن بازوچیلر بیرورلر . هر حالده ع . بطل افندی کبی اقتدارلی بازوچیلر ننگ موندای خطاء فاحشله ارتکابی اوچون تل رنجیدر . معلم حسن علی .

مسامره

I

بونوی یازارغه سبب ، اورسکی سفری . پیتر بورخ یا کارلری .
غفران رسالسی آفتوبه شهری . اورسکی مسلمانلری قهز چاسلری .

کرک بخش ی و کرک یمان اولسون دنیا ده هر کیمنک بر ایکی دوستی و بر ایکی مخلص اولاچغی طبیعیدر . دنیا سفرنده و حیات مشقتلرنی یوکلامک ، انسان بو کبی یاقینلرینه آرقه و پروب کوکلنی تسلیه قیلور و کندیسیده آنلرغه یاردم ایلر . آدم بالالاری بر برینه محتاجلردر ، هیچ کیم بر بالکزی یاشی آلاماز و باشقلردن مستغنی اوله بیلماز . اوشو سببدن بنم هم دوستلرم حتی که بر ایکی مخلص اولنور ایسه عجب دگلدر . «جهان ایوانی کبکدر خالی ایرماز» .

ایشته بونلر ایچندن برینه سویورغال ایتمک ایچون اوشو مسامره فی یازارغه کرشم . گیزلنمه سی لازم سرلر ، افشاسی مناسب دگل خبرلر اولونماش مقاله و مسامره لرنی ، مصاحبه و شعرلرنی مطبوعات آرقلی یورتمک عادتده بوق بر اش دگلدر .

* * *

دنیا ده کتاب دشمنلری اولندیغی کبی کتاب دوستلری حتی دیوانه لقی مرتبه سینه یتمکده اولان عاشقلری ده اولنور . بن ، بعض بر کتابلرنی هیچ

سوز بارمی ؟ هر حالده یازوچی ، انیسوی سویله گه نچه یا کلس یازماسقه تیوش ایدی . مونک درستی - اوستلرنده - بولادر .

مقاله اقتصادی کوزهل بر کیگه شدن عبارت بولوب ، نهکلهک ایسلری یوقدر .

۵

بو مقاله ده یات سوزلر بولماسه ده ، بر نیچه یا کلسدن آزاد بولا آلامادی . ۳۲ بیتده ، ۱۱ یولده «ئهره م» سوزی اصلده حرام بولوب ، ه آغه آلشوب - آرام بولغان . آ - یومشاروب - ره م بولوب فالغان . بو کونده تلمزده ضایع بولوق معناسنده قوللانلادر . ایندی تورکلشه یازغان . شول معناده قبول ایتو ، ایتمه و - باشقه مسئله در .

مقاله ایچنده مونک اورنینه «بوشقه» سوزی آلمش ایسه «یاش چاقلرمنک بوشقه کیتوینه فایغرام» روشنچه بولوب شاو ، ناچ نورکچه بولور ایدی .

«اوزم ایسکی چاقلرده اوسکان ، شول چاقلرغه غنه یاراقلی ایتوب یتشترلگان» دیدیکنده «اوسکهن ، یتشترلگهن» صیغه لری ماضی نقلی در . باشقه «اوزم» ضمیری بولغان سوک بولرده متکلم صیغه سنده بولورغه تیوش ایدیلر . «اوسکهن من ، یتشترلگهن من» دیه متکلم ضمیری ایله یازلسه لر درست بولور ایدیلر . ایسکی چاقده اوسوی یاراقسز یتشترلوینه سبب بولدیغی اوچون بر (ده) کیلتراسه سببیه معناسن افاده ایتهر ایدی . «اوزم ایسکی چاقلرده اوسکهن من ده ، شول چاقلرغه غنه یاراقلی ایتوب یتشترلگهن من» دیولسه درستی شودر .

۳۳ بیتده ۸ بولده «شارقلد اشوب کوله لر» دیدیکنده «شارقلد اشوق» تکثیر فاعل اوچون بولادر . کوله لر - فعلن هم شولای ایتو کرکدر . درستی «شارقلد اشوب کولشه لر» بولادر .

۱۳ یولده «آکارغه» سوزی - جمله ده گی اورنینه قاراغانده - مفرد غائب ضمیرینک مفعول الیه صیغه سی بولسه کرک . تورکی تله ده ضمیر غائب ننگ مفردی - او ، جمعی - اولر بولادر . ضمیرلر ننگ مفعول الیه

سومادیکم حتی کوز اوگمه طور دیغی حالدهده - برر سوزی کوگلمده قالمقدن قورقوب - قولمه آلمادیغم حالده بعضیلرینی جانم برابرنده سومکیم. شونک ایچون بن، ایکی قرفه اورناسنک اولان اوچونچی بر صنف آدملرندن اولورم. بو اوچونچی صنف، فی الواقع دنیاده واردر. زبیدالاندلسی هر وقت: « جنت که کردیکم صوگ، قولمه جاحظ کتاب لرینی ویرسه لر مقصودم تمام اولور. حورلر، غلمان لر، طعاملر، و شرابلرنک بنم ایچون لزومی یوق» دیبور اولمشدر. ابو مروان نجوی (قرطبه عالملر بنگ معتبرلرندن) سیوییه کتابی ایله طوناشدن اون سکز سنه شغللنمشدر.

انسانلر، خصوصا یاشلرنک اخلاقلری نوزالوب بوزولمقینه اولر بنگ ایداشلر بنگ و برکه یورمکه اولان کیمسه لر بنگ کوب اثری وار ایدیکنده شبهه یوق. شونک ایچون یاش بالالر، یگیتلک دوربنه کرمش اوغل و قزلرینی یمان یولداشلردن صافلامق، صالام و پچان آراسنده شریپ یاندروب اوینامقدن صافلانمق مرتبه سنده لازم بر اشدر. بونی ایسه هر کیم بیلور. اوشبو قبیلدن بعض بر کتابلر ایله اشتغال ایتمک ده آدمنگ ذهننی بوزار، انسانلغندن چیقارر، خیالات و خرافات دنیا سینه باطروب بتون بتونه هلاکنه سبب اولور، ایشته بونی ده بیلور که نیوشلی. شونک ایچون کتاب مطالعه سینه هوسلی کیمسه لر، اوزاری ایچون کیملرنک اثرلری ایله شغللنمک فائده لی اوله چغی حقنده عملرینی کتاب اوستونده کچرمش، سلف و خلفلرنک ترجمه حاللری عقیده و مساکلری ایله آشنا اولمش بصیرت و تجربه اهللرینه مشورت ایتمه لر اوکنچلر که نوشماز سزاک لرینه سبب اولور، بزم ظننر شویله در.

* * *

برادرمز احمد افندی، هر بر مجلسه زده کندی ننگ خصوصی کتبخانه سندن سوز چیقارر و مالک اولدیغی اثرلرینی تعریف ایدر و شونلرنی کورمک ایچون دیه بنی « اورسکی » شهرینه دعوت ایلر

ایدی. اگرده کتبخانه سنده اولان اثرلر حقنده کندیسسی سوز چیقارماز ایسه بونی بن کندیم چیقارر و کتابلری حقنده سوز سویلر که مجبور ایلر ایدم. فقط « اورسکی » شهرینه وارمقلمی حال بر اش حکمنده کوروب کوگلمه اولسون کتورماز ایدم. آدما رکه مشقت صالوب یورمکنی بنم کوگلم تحمل ایتماز.

احمد افندی بنگ مکتوبلر و تیایغراملر ایله دعوت ایتمدیکنی اقربام و عائلهم بیلدکارنده: « پیتر بورغ سفرندن سلامتلوب کلدک: اورسکی دخی زیاده سلامتلگه سبب اولور! » دیه سفرایدر که دیملادی لر، طوغروسی تکلیف ایتمیلر.

« پیتر بورغ » سفرندن سلامتلوب فایتمش ایسه م بونگ سببلری وار. اوفومق یازمق ایله اشتغال ایتمادم، بر چوق فاضلر و ادیبلر ایله مصاحبت ایتمدم، شایان تماشا و عبرت اورنلرینی یوروب کوردم. بختمه قارشو حسن خلق صاحبی بر ذات، رفیق سفرم اولنور و هیچ بر سفر مشقتنی بگا یوکلاتماز ایدی. شاگرد و قتمده یورمش اولدیغم برلرنی و هر وقت برلکده اولدیغم ایداشلرمنک و اوزمدن اوقومش شاگردلردن بعضیلرینی کوردم. ایشته بونلرنک تأثیری اوله رق کوگلمه شوق و جدیت، بدنده سلامتک و قوت حاصل اوله چغی طبیعیدر. حالبوکه « اورسکی » ده ایکی اوچ آدمدن باشقه بنم دوست آشنام وارلغنی بیلماز ایدم.

« پیتر بورغ » شهرینه برنچی دفعه ده شاگرد و قتمده مرحوم اخوند حمیدالله حضرتلر بنگ خصوصی دعوتلرینه اجابت بوزندن واردم و مهمانلری اولارق ایکی آی مقداری بر مدت طوردم. بو ایکنچی سفر مده ایسه اوچ هفته قدر وقت کچردم.

هر ایکی سفر مده برر حادثه اولمشدر که اوشبو « پیتر بورغ » سفر لرنک دگل، بلکه بتون عمرمنک یادکارلری اولسه سزادر. برنچی دفعه سنده شیخ جمال الدین الافغانی حضرتلری صحبتی ایله مشرف اولدم و ایکنچیسنده عالی مکتبلرده تحصیل ایتمکده

ترتيب ايدوب شونڭ ضمننده جاهلى واسلامى عرب شاعرلارنى انتقاد ايلر، اسلام دنيا سنده ظاهر اولمش زنديقلر حقنده معلومات وپير، اجتماعى وادبى حاللردن بحث قيلور. فيلسوفنڭ بورساله سسى ده «سقط الرزق» ايله «لزوم مالايلزم» قىبلندن غايت چىتىن بر شيدر. بونڭ عىنن ترجمه ايتمك البته غايت آغير اولور، برر كيمسه چيقوب ده بونڭ طرزنده كندى لسانمزه بر حكاييت توزور اولسه چوق گوزل اولور ايدى. بونڭ طرزنده بر حكاييت نشر ايدلىكى كون گه قدر ادبياتمزنڭ بر پوچماغى ناقص اوله رق طور اچغنده شهبه يوق.

معرى، اوشبو «الغفران» ده سيبويه لر، خليل و مازانى هم مبرد كى الوغ عالملىر فاشنده حجت اعتبار ايدلن و سوزلرى ايله هر وقت استشهاد ايتمكده اولدقلىر ذاتلرنى كامل جسارت اوزرنده انتقاد ايلمكده ايسه ده بو حال، اوشبو بيوك ذاتلر اچون توبانلك دگل بلسكه شرف عد ايدلسه كرك. «خطيب بغدادى، الوغ بر تاريخ كتابى تاليف ايتمش» ديدىكلرنده حنبلى عالملىر دن اولان ابن البناء: «بنى نه روشده ذكر فيلمش و بنم طوغرومده نهلر يازمش؟!» ديه صورمش. بوڭا جواب اوله رق: «كتابه سنڭ اسمڭ يوق، حالكن اصلا بحث ايتماش» ديدىكلرنده ابن البناء: «كاشكى يامانلاب حتى بالانچىلر جهلسنده اولسه ده ذكر ايتمش اوله ايدى!» ديه، اسمينڭ ذكر اولنمادىغينه اظهار تأسف ايتمشدر.

كون آياز و ضررسز روشده جىلى، اورن ايركن بر بولمه ده يالڭز اوچاومز ايدك. نرزهنى اچدق. اڭ ايلك اچينه كوردىكم مناسبت ايله قزاق صحرالرينى و قزاق خلقلرينى، اويلرنى تماش قىلوب وارمق آرزوسى كامل اولديغى حالده ايكنچى طرفدن «الغفران» دن آيرله آتماز ايدم. پك كوب افرام، انسابم و صوڭ زمانلرده اوزمه مناسبتلى آدملىر اوشبو صحرانى اوتوب بخارا سفرينه يوردىكلرينى فكرلپ وارر ايدم. نوقتامش ايله صوغشور اچون

اولان اوقوچىلر نڭ ادبى مجلسلرنده اولندم. ايشته بو خاطرلر كوڭلمه محكم صورتده نقش ايدلمشدر كه، عمرم اولدقجه باقى اوله چقدر.

شيخ جمال الدين حضرتلى مجلسنده ايدىكم وقت: «حقير بر شاگرد اولديغم حالده دنيا نڭ وزيرلىرى و پادشاهلىرى طرفندن دعوت ايدلنوب يورمكده اولان اسلام عالمينڭ برنچى آدمى حضورنڭ اولنورم» ديه فكرلپ اوطوردىغم كى صوڭقى مجلسنه ده: «كلچك كونده اسلام نڭ، على طبقه سىنى تشكيل ايدم چك و ملت مزنڭ جهان يوزنده انسانلر كى باشاولرينه سبب اوله چق ذاتلر نڭ (من غير استحقاق) احتراملرنده اولنورم» ديه اعتقاد ايلمشم.

***

۱۹۰۸ نچى يىل ماى آينڭ ۱۳ نچى كونى ايدى. تيمر يولده اوقور اچون ديه آلدىغم «الغفران» كتابى قولمه اولديغى حالده «اورنبورغ» و افزالندن كندك. «اورال» ييلغه سنده اولان كوپردن چيقوب اڭ ايلك مرتبه اوله رق قزاقستان نوپراقلرينه آياق باصدق. ايسكى وقتلرده «قزل تبه» (قزل توبه) ديمكده معروف اولان «اورنبورغ» شهرى آردمزه قالدى، اوزاق وقت اوتمادى بتون بتونه كوزمزدن غائب اولدى. بزده فضاى لايتناها ده سير ايتمكده اولان يولدىلر قىبلندن اوچسز فرىسز اولان قزاق صحرالرينه كروب كيتدك.

«الغفران» نى قولمه آلوب مطالعه ايدرگه باشلادم. «الغفران»، ابو العلاء المعرى رساله لرى آراسنده اڭ اوزونى اولسه كرك. مستشرق مرجايوت طرفندن «اوقسفورد» ده باصلمش ۴۲ عدد رساله سينڭ مجموعى ۱۲۸ بيت اولديغى حالده «الغفران» بر يالڭزى ۲۰۰ بيتدن زياده در.

«الغفران» نى محترم فيلسوف، آلمش باشلر. ندىن كچدىكى صوڭ، عزلنده ايكن وقتده ۴۲۴ تاريخ هجرده يازديغى مرويدر. ابن القارح ديه مشهور اولان بر ذات اوزرينه يازمش بورساله سنده فيلسوف، اسلوبى عجيب روشده خيالى بر حكاييت

صاف صولردن، قدیم زمانلرده اولان اولقانلر یا خود طوفانلر تأثیری ایله اولسه کرک، عجیب روشده تشکیل ایدلمش تاغ و چوقورلردن کچوب «اورسکی» شهرینه کردک.

«آقتوبه» یاندا اولان «ایلاک» ییلغهسی «اق»، «زی» صولری قدر اولدیغی حالده کوپری بوقدر. خلقلر ایسته دیکلری یرلردن آت و آربا ایله اوتوب یورلر. بونده اولان ییلغله کوپرسز اولوب، شول حاللرنجه یوررگه مانعسزدر. کوچمه لی خلقلر مصلحتی ایچون شوپله روش خلق اولنمش اولسه لر کرک.

* * *

اوج کیچدن زیاده قالمز شرطیل واردیغمز حالده بر کیچنی عبدالرسول افندی قهرلغنده کچر مک اوزره تمام اون تاولک طوردق. یاشلر، بر مجلس قیلوب دعوت ایتدیلر، فارتلرنک صحبتلرنده اولندق. مرحوم آخوند محمد لطیف حضرت عائلهسی واحمد صفا حاجی افندی و افربالری طرفندن اکراملر کوردک. اورسکی مسلمانلری عموما خالص، دیندار و مسافر پرور آدملردر. مکتب و مدرسه لری، مسجد و جامعلری ضرر سز روشده معهوردر. کوبسینک ایچلرینه کروب یوررگه طونری کلدی. حاجیلردن بری قزلر ایچون دیه گوزل بر بنا اشلاتمش ایهش بونی بالقصد واروب کوردک.

اورسکی سفردنن ایکنچی بر مقصد منصور آخوندک قهرینی ایزاب تابمق و اولنور ایسه تاشنکغی یازولرینی کوچروب آلمق ایدی. «آثار» نی باصردیغمز وقت، بونک وفات سنه سینی و قبری نه یرده ایدیکنی بیلاماشیدم. صوکره ابوبکر افندی الحسینی بر مکتوب یازوب منصور آخوند اورسکی شهرنده طوروب تخمینا هجری ایله ۱۱۷۲ تاریخنده وفات ایتدیکنی و شهرنک حاضرگی مقبره سینه باشلاب دفن اولندیغنی بیان قیلمشیدی. روایتلرگه کوره منصور آخوند، بوندن یوز ایلی بیلر مقدم بر تاریخده سیاسی تهمت سببندن اورسکی شهرینه نفی ایدلمشدر. فقط منصور آخوند قبری نا معلوم ایدیکنی اورسکی ده

تیمرلنگ اوشبو صحرالردن یورمش ایدیکن همده باشقرد و قزاق ماجرالری بو میدانلرده اولدیغنی خیال ایدوب هر بری کوکلنده بر نرسه فالدرر وتاریخلردن بر باب آچلوب طورر ایدی. بر وقتلر، بر دفعه صحرائی قاراب و ایکنچی دفعه «الغفران» غه کوز صالوب واردم ایسه ده هیچ برندن مستفید اولماز غه باشلادم و ایکی جامع آراسندهغی بی نماز کبی بر حالده اولدم. شونک ایچون «الغفران» نی قویدم ده قاراب وارمق ایله مشغول اولدم. ایده شلر چای حاضرلیر ایسه ده «چای هر فایچان اولور» دیه اوز اشمندن قالمادم، کوز لندلرینی قورصاق ایچون فدا قیلادم. دوه اوستنده واروچی قزاقنی کوردیکمک ننگ هر دفعه سنده «بغداد» شهرندن «بلغار» مزغه وارمقده اولان ابن فضلان خاطر مه کلور ایدی.

تیمر یولده شایان دقت بر واقعه گه تصادق ایتمادک. ایده شلرمز «اورال» کوپرینی چیقدیغمز ایله: «بر ایله کوکلنک بر برینه تره لنگان نقطه سی آلمزده یاقین کورله تیزدن واروب یتسه کرک!» دیمش ایسه لرده بو یاقین کورلمش نقطه غه هنوز واروب یته آلمادق. بو یله حاللر، کوزنک یا گلش کورمکینه بر دلیل اولسه کرک. کوزنک یا گلش کورمکلیگی مسئله سی فن اهللرینی شغللندر مکده ایدیکی معلومدر.

«تورغای» ولایتنده قزاقستان مرکزی اولان «آقتوبه» شهرنده تیمر یولدن نوشدک. شهرنک امامی و بوفیت طوتوچی قاسم مسلمانلری استقبال ایتدیلر. شهرنک امامی «حسینی» مدرسه سنده تربیه آلمش گوزل اخلاقلی، ملایم و آچیق فکرلی بر زاندر. پک یراق یرلردن کورلر مکده و الک بیوک اورنده بنا ایدلوب شهرگه زینت و یرمکده اولان جامع شریف، مشهور بر بای طرفندن تاسیس ایدلمشدر. بونی ایسه زیارت ایتدک و مناره سینه بنوب تماشا ایلدک. بوندن صوگ آربا و آتلر ایله «ایلاک» ییلغهنندن اوتوب، یام یاشیل صحرالردن، انساننک حسیاتنی تحریک ایده چک صورتده کیگ بولونلر، کמוש کبی

مجلسلرینه لائق روشده اولسون ، مجلس رفیقارینک کوکللری جراثینیه چک صورتده اجرا ایدلسون ، دیبورم . « ای خلیلم ! طریشوب کعبه یی یابمه قندن ایسه * یاب کوکل خانه سینى بیت خدا ایستر ایسه کذا ! » . روسیه مسامانلری آراسنده اوامش مشهور بر طوینى بر سودا گرنک : « طوی مجلسنده هر تورلی خاقلر کوب اولدی ، بز سودا گرلر بر برمز ایله تاناشدیق ، کسبارمزی آغه یبارمک حقنده جدی مشو . رتلر ایتدک . باشقه آدملرده اجتماعلرندن دوستلق پیدا فیلدیله . اما ملالار ، اورنلرینه اوطوروب بتار بتمارزه بر بری ایله قچقرشورغه کرشدیلر ، استغفرالله ! آیتوشمگان سوزلری قالمادی و بر برینه دشمنلق گیزلدیکلری حالده نارالدیله ، بتون خلق بر برندن ممنون اولوب آیرلقلری حالده ملالرنک بویله تالا . شولرینک و بر برینه آچیقلاندقلری حالده آیرلولرینک سببى هیچ برمز آکلامادی ! » . دبه تعریف ایتدیکی خاطرده قالمشدر .

مع ما فیه « اورسکی » شهرنده اولان مجلسلر خوشمه کندی : « کررنا احادیث الزمان الذی مضى * فلذلنا محمودها و ذمیها » دبه تمثل ایدرکه مجبورم . ر . ف .

تصحیح .

اوتوش ۱۹ نچی عدد «شورا» ده صحیفه اعتباری پاکلش بولغان : ۵۸۷ اورنینه ۵۷۷ دن باشلاب آخر بیتنده ۶۰۸ بولورغه تیرشلی .

محرری : رضا الدین بن محمد الدین .
ناشرلی : محمدرضا کر و محمد زاکر رامیفار

ایشتدیکه دن صوکل ، ایزلب یوررگه لزوم کورمادم . احمد افندی ، کتبخانه سینى بتون بتونه بگا تسلیم ایتدی . بنده بو کتبخانه ده آمر وناهی کیسلم . هر نه قدر مال تابمش مغربی قیبلندن حرص ایله کتابلرنک اورتالغینه کروب اقتاررغه کرشدم ایسه ده کیلوچی کینوچیلرنک ، وراچق و یوریه چک برارنک کوبلگندن دقت ایله نفتیش ایدرگه موفق اولمادم . فقط بونده پک ایسکی طبعلر و مستشرفلر تصحیحی ایله باصلمش نادر اثرلر موجوددر .

* * *

فمز مجلسلری حقنده کوب حکایتلر ایشدر ایدم ، اورسکی شهرنده بونلرنی کوزم ایله کوردم . « ویس الخبر کالعیان » دیبورلر . صحیح ! ایشتمک ، کورمک درجه سنده اولماز ایش . تکرار دیبورم که « اورسکی » شهرنده فمز مجلسلرینک نه روشده اولدیغنی کوردم . بحث و مناظره لرنک نه لرگه منجر اوله چغنی حس ایلدم . علما مجلسینه و علم اهلینه لائق اولیه چق بعض حاللرنی مشاهده ایدوب متأسف اولدم . انسانا قدر ، قصورلق اوله بیلور ، حق سبجانه و تعالی عفو بیورسون !

« علم اهللری راهبلر روشنده عزلت ایتسونلر و قهر اهللری قیبلندن عمیق سکوت و سکوتلره مستغرق اولسونلر » دیبورم . تشجید خاطر ایتسونلر ، مناسب وقتی ایله روحلرینی خوشلاندرسونلر ، مزاح و لطیفه سویلاسونلر ، ابیات و اشعار اوقوسونلر حتی ضررلی نتیجه لردن سلامت اولمق شرطی ایله موسیقی و فونوغرافی داوشلری استماع ایتسونلر ، مولانا جامی : « منع سماع کی میکند فقیه * غافل از سر و نفخت فیه » دیبور . فقط بونلرنک هر بری ادب اهللری

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی ، فنی و سیاسی مجموعه در .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СГРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“,

آبونه بدلی: سنه لك ۵ ، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ كاپك .
« وقت » برلن برگه آلوچیلرغه :
سنه لك ۹ ، آلتی آیلق ۴ روبله ۶۰ كاپك در .

« شرق كتابخانه سى » نده مصر - استانبول - هند -
 بيروت مطبوعاتی كلیتلی صورتده موجود در .
 مكتب و مدرسه لر ایچون هر فندن، هر توری درس
 کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در .
 مفصل « اسامی الکتب » بوش یبارلور .
 زادانکه سز نالور ایله یبارلماس. برسپارش (زاکاز)
 نڭ دورتن بری قدر زادانکه یباریلورگه تیوشلی .
 پوچته مصارفی آلوجیدن .

شرق کتابخانه سى
 ضایحی : احمد اشحاقی
 اورشوق نیشهر نده
 نه تاییسی ۱۹۰۶

Адресъ: Орскъ, Оренбург. губ.
 Ахмету Мухакову.

محترم اماملرمن دقتنه!

ياشار قویلور ایچون
 میترفه دفترندن سؤیدینه بیورگه فورماسی
 دوخاونی صابرانیه طرفندن یا صالوب تصدیق
 ایدلگان میتر یچسکی اسپرافکه هم سیمینی و بیسکه
 بلانقه لری باصلوب چقدی .
 بهاری: یوز دانه سی ۵۰ . پوچته مصرفی ایله ۸۵ .
 نالور ایله صوم .
 آدرس: «ВАКТЪ» Редакция газ. Оренбургъ.

« وقت » مطبعه سنده

هر توری کتابلر، خط و اسچوط بلانقه لری،
 کانؤیرتلر، طوی و ضیافت ایچون زاپیسکه لر،
 تبریک هم ویزیت کارتوچکه لری نفیس
 و گوزل روشده اشلنه در . چیتدن صورا -
 توچیلرغه تیز مدتده اشله نوب یبارله در .
 آدرس:

«ВАКТЪ» Редакция газ. Оренбургъ.

« کریموف، حسینوف و شرکاسی » نڭ کتاب مغازینلری اورنبورغده هم اوفاده .

مصدرن یا شکی کیلگان کتابلر:

۲ « ۵۰ »	حجة البالغة	اعلی مجلد	۵۰ تین	فلسفة ابن الرشيد
۲ « — »	مقامات الحریری	شرحلی	۱ « — »	الاشاعة لاشراط الساعة
۱ « — »	الانسان الكامل		۶۰ « — »	الاقتصاد فی الاعتقاد
۲ « — »	الجامع الصغير		۶۰ « — »	سر الروح
۵ « — »	سراج المنیر فی شرح جامع الصغير		۳۰ « — »	الحصون الحمیدیه لمحافظة عقاب الامیه
۵ « — »	الملک والنحل		۱ « — »	تمییز الطیب عن العیث
۲ « ۵۰ »	مع الهوامع فی شرح الجوامع		۱ « ۳۰ »	آکام المرحان فی احکام الجان
۱ « ۵۰ »	ارشاد الفحول الی التحقيق من علم الاصول		۱ « ۲۰ »	کتاب الفوائد المشوق الی علوم القرآن
— « ۶۰ »	تفصیل النشأتین و تحصیل العبادتین		۲ « — »	دلیل الحیران فی الکشف عن آی القرآن
۲ « ۵۰ »	البواقیت والجواهر		۱ « — »	تهافت الفلاسفة للامام الغزالی
۵ « — »	احیاء علوم الدین		۱ « — »	لابن الرشيد
۱ « — »	ادب الدنيا و الدین		۱ « ۵۰ »	المقدمة لابن خلدون
۲۱ « — »	فتح القدير	اعلی مجلد	— « ۵۰ »	شرح معلقات السبع
۱ « ۲۰ »	کتاب الاذکار للنووی		۱ « ۵۰ »	ابن قاصح علی الشاطبیه
۱ « — »	مجموع الرسائل		۲ « — »	حرة التنزیل وغرة التأویل

پوچته مصارفی آلوجیدن . زادانکه سز کتاب نالور ایتوب یبارلی . زادانکه گه آقچه اورنینه پوچته مارکسیده مقبول .

آدرس: «ВАКТЪ» Редакция газ. Оренбургъ, Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

«وقت» اداره خانہ سينگ اوز مطبعہ سندہ نفيس روشدہ اعلا کاغذگہ باصلوب چققان توباندہ گی اثرلر ادارهده هم مشهور کتابچيلردہ صاتلمقدہ در. اداره دن يوزلب آلوچيلرغہ مخصوص اسکیدکہ قيلنور. آدرس: „ВАКТЪ“ редакція газ. Оренбургъ.

«دورت کون»

روسلرنانگ مشهور ادبيلرن دن ؤ. غارشين اثرى بولوب، ر. رقيبى طرفندن ترجمہ قيلنمشدر. بورسالہده محاربہده يارالانمش بر صالداثانگ اوزى ؤوترديكى تورك صالداثانى يانندہ دورت کون عنابلانوب باطديغى و شو اثناد، گي احوال روحيسى - حسياتى تصوير قيلنمشدر. بهاسى ۸، پوچطہ ايلہ ۱۰ تين در.

«قوزغونلر اوياسندہ»

شاخستہده غى مسلمان اشچيلر طورمشينہ دائر شريفى افندى کمال قلمى ايلہ يازلمش عبرتلى بر حکايہ در. بهاسى ۱۲ تين، پوچطہ ايلہ ۱۴ تين.

«کتب سته و مؤلفلرى»

حديث و سنت عالمرى فاشندہ «کتب سته» ديه مشهور اولان حديث کتابلرى و آنلرنانگ مؤلفلرى حقدہ يازلمش بر رسالہدر. ۱۳۶ بيتدن عبارت اولان بو رسالہنانگ حقى ۴۵ تين.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوزفسر ذاتلرنانگ شعرلرن دن نمونہ لر جيولوب باصلمش شعر مجموعہسيدر. حقى ۲۰ تين، پوچطہ ايلہ ۲۴ تين.

«رحمت الهيه»

بو اثر، محترم موسى افندى طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهيه» مسئلہسى حقدہ مجتهد و محدث ابن القيم الجوزيه حضرتلرينانگ «حادى الارواح» نام بيوك اثرنك اولان بر فصلينانگ ترجمہسندن عبارتدر. ايکنچى مرتبہ باصلدى. مرتبى رضا الدين بن فخرالدين. حقى ۱۰ تين، پوچطہ ايلہ ۱۲ تين.

«ترويسكى علماسى و اصول

«جديده»

اصول جديده ايلہ بالالر اوقوتوق شرعا و عقلا درست ايدىكى حقدہ، شيخ زين الله نقشبندى حضرتلرى هم برابر اولنديغى حالده ترويسكى علماسينانگ اعلام نامه و عموى نصيحتلرن دن عبارت بر اثردر. ايکنچى مرتبہ باصلدى. حقى ۵.

«محمد عليه السلام»

معتبر اصللردن آنوب يازلمش بو اثر مکتب بالالرينہ درس ايتوب اوقوتورغہ هم مطالعه ايچون بيک موافقدر. مرتبى رضا الدين بن فخرالدين. حقى ۲۰ تين، پوچطہ ايلہ ۲۴ تين.

«اويغہ كيلگان فکرم»

محورى عمر القراشى.

عزته و ژورناللرده اوتکون قلمى ايلہ مشهور عمر افندى نساگ ۶۹ صحيفهلى، احسان يخشيلق، ملتى اصلاح، بلندلك سويوكى اون فصل اوزره ملتوزنى اياگ يوده تکان مسئلهلردن بحث ايتمش بو اثر «وقت» ادارهسى طرفندن باصلوب چقدى. حقى ۱۲ پوچطہ ايلہ ۱۶.

«تاريخ اسلام»

ابتدائى ورشدى مکتبلرده اوقوتوق ايچون استابولده مکتب سلطانى مأذونلردن عثمان افندى جليللر طرفندن آچيق توركى تلندہ يازلمش بو اثر، ايکنچى مرتبہ باصلوب چقدى. حقى ۱۸ تين، پوچطہ ايلہ ۲۲ تين.

«جغرافياى عمرانى»

غيمنازيه و ريالىنى مکتبلرده اوقوتولا طورغان درس کتابلرن دن آنوب ترتيب ايدلمش بو اثرننك تلى آچيق، افندہسى ينگل، مکتبلرده درس قيلوب اوقوتورغہ مناسبدر. مرتبلى فاتح كريموف ايلہ نورالدين آغہيفدر. حقى ۳۰ تين، پوچطہ ايلہ ۳۶ تين.

«بالالار اچون واق حكايلر»

باشقا تللردن كوچرلوب ترتيب ايتلگان بر اثردر. مرتبى دردمند. حقى ۱۲ تين، پوچطہ ايلہ ۱۶ تين.

«تل ياريسى»

يتمش دن زياده اهل قلم طرفندن حكايه هم مقاله روشدہ يازلغان بو اثرده اونطولغان يا که يوغالغان چن تاتار سوزلرينانگ بيک کوبسى جيولغاندر. اوشبو ۱۹۵ صحيفه لك اثر، گوزل کاغذده گوزل روشدہ باصلوب هر بر کتابچيلرده ۷۵ تين گہ صاتلمقدہدر. پوچطہ ايلہ ۸۵ تين.